

hláská

ročník XIX, 2008, č.4

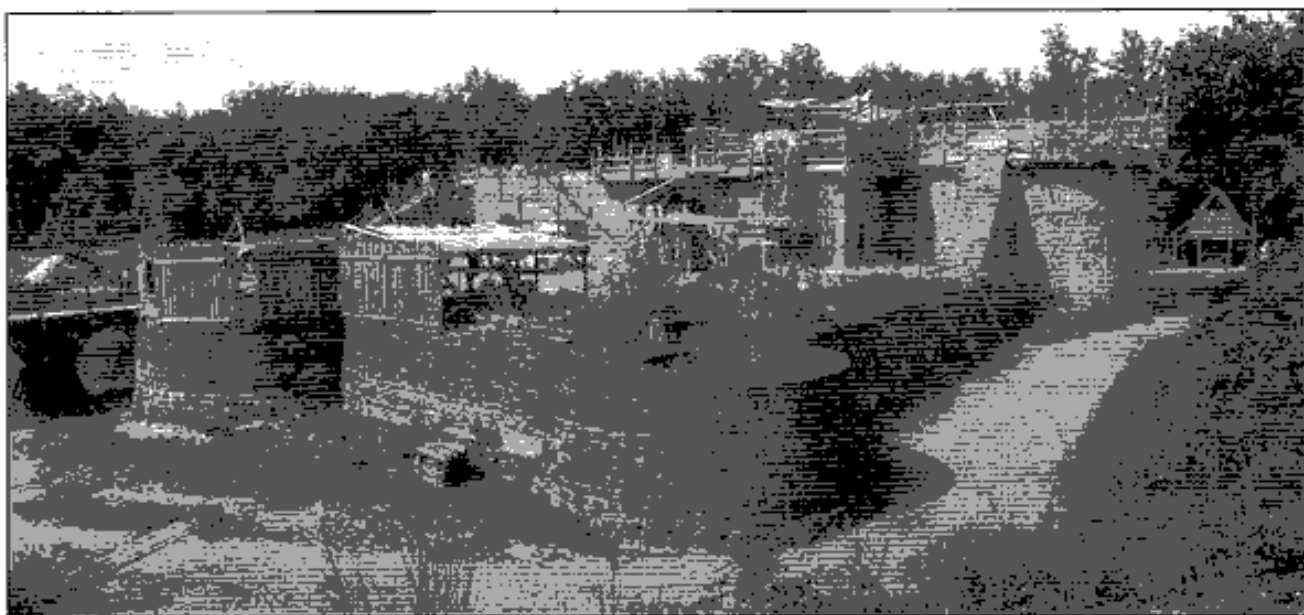
Guédelon – burgundský novohrad experimentálního typu

Petr Sokol

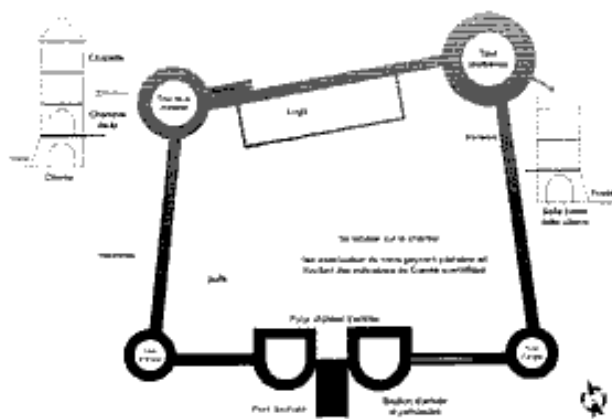
V severozápadním Burgundsku v lokalitě Collines de Puisaye jihozápadně od města Auxeres je od roku 1997 zcela nově stavěn hrad jménem Guédelon. Stavba probíhá středověkými postupy a na základě poznatků získaných studiem středověkých hradů. Iniciátorem tohoto projektu byl Michel Guyot, vlastník nedalekého zámku v Saint-Fargeau. Zámek koupil v 80. letech minulého století a nechal ho zrestaurovat (částečně z financí získaných pořádáním historických slavností s návštěvností až pět tisíc diváků denně). Inspirován těmito pracemi a od nich se odvíjejícími úvahami, začal následně realizovat svůj nápad postavit hrad způsobem, jaký byl ve středověku běžný. Po seznámení se se stavbami středověké Francie byl zvolen typ hradu z doby vlády Filipa II. Augusta, z počátku 13. století (1180 – 1223). Staveništěm se stal Guyotův pozemek s menším opuštěným kamenolomem. Projekt vlastního hradu vytvořil bývalý hlavní architekt státní Správy historických památek Jacques Moulin, do projektu jsou zapojeni stavební historici, archeologové, kastelologové a odborníci na středověká řemesla. Základní podmínkou kromě zvolení vhodného

místa pro stavbu bylo zajištění dostatečných financí, minimálně pro počáteční období projektu. Mezi sponzory projektu se tak objevila například nadace televizního kanálu Plus francouzské televize, burgundská regionální rada, regionální rada departementu Yonne a mnoho soukromníků.

Zvolený typ hradu má půdorys nepravidelného lichoběžníku, s nárožními válcovými věžemi, branou mezi dvěma věžemi s poloválcovými čely na nejdelší straně hradu a širokým příkopem obklopujícím celou stavbu (v tomto případě, snad zatím, vzhledem k terénním podmínkám, nevýrazným). Oproti některým variantám, kdy bylo zvažováno umístění paláce sice na straně proti bráně, ovšem při jedné z nárožních věží, byl nakonec palác umístěn tak, aniž by k některé z věží přiléhal. Hlavní věž, vyšší než ostatní, je situována do severovýchodního nároží a projektována do výšky 30 metrů. Ve spodní části této věže, zaklenuté žebrovou klenbou, je cisterna, denní světlo sem proniká střílnami pro lučištníky. Floušťka zdíva při patě věže dosahuje 6 metrů. Na opačném konci severní hradby je umístěna kaplová věž s plánovanou výškou 25 metrů. Ve

Pohled na hrad od jihovýchodu (všechny snímky P. Sokol 2007)

Pádorys hradu

spodní části je opět cisterna, tři lučišnické střílny a klenba tvořená šesti žebry (každé z devíti dílů). V prvním patře bude obytná místnost či komora, nad ní pak hradní kaple. Palác o rozměrech 18 x 6,8 metru, umístěný při hradbě mezi těmito věžemi, bude patrový. Přízemí bude mít hospodářskou funkci (skladiště, kuchyně, topeniště...), vnější schodiště vede do rozestavěného sálu v patře. Nárožní věže na vstupní straně hradu mají plánovanou výšku 12 metru, půlválcové věže při stranách brány pak 15 metru. Jednotlivé hradební úseky mezi nárožními věžemi mají délku na jihu 46, na severu 38, na východě 36 a na západě 30 metru. Střechy hradních budov budou kryty pálenou krytinou, na rozdíl od šindelových či doškových střech prostých obydlí a dílen v okolí.

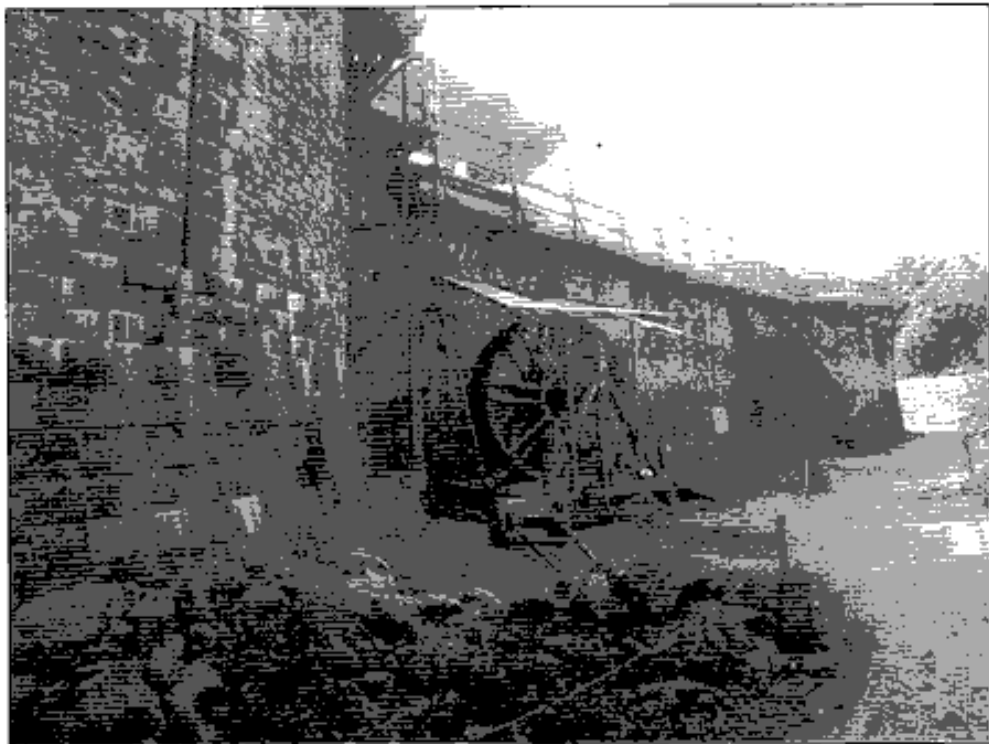
Hrady doby Filipa II. Augusta disponovaly četnými obrannými prvky období 12. a 13. století, uplatňovanými s vědomím významné úlohy vlastní obrany. Na jedné straně jde zejména o možnost flankování z nárožních věží a věží brány, na straně druhé např. o uplatnění úzkých pravotočivých schodišť znemožňujících dobyteli účinný boj při jejich zdolávání, zábranami v prostoru vstupních otvorů,

kteří útočníky zpomalovaly a ztěžovaly jim průchod s dlouhými zbraněmi, dveře otevíratelné pouze tlačáním doprava a navíc se zvýšeným prahem a sníženým překladem. Samostatným obranným prvkem je úniková chodba vedle paláce skrz zesílený úsek severní hradby do příkopu. Zatímco vnější vchod je pod ochranou obránců hradeb, vlastní chodba se schodištěm je zalomená, úzká a tmavá, proti vnějšímu vstupu směřuje střílna pro lučištníka a průnik z vnějšku má být ztížen i systémem dvou masivních dřevěných dveří, z nichž první se otevírají tlakem na pravou stranu a druhé tahem na stranu opačnou.

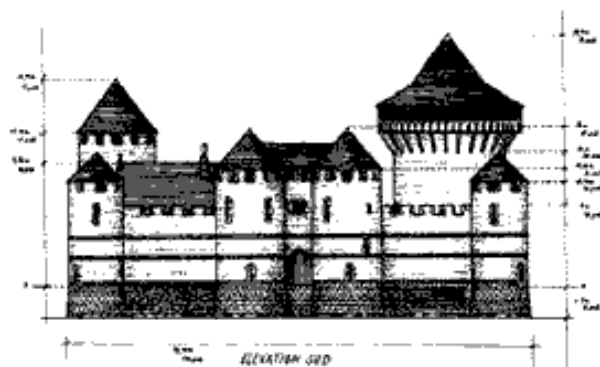
V současné době jsou hotovy obvodové zdi do výšky přibližně čtyř metru, jedna z nárožních věží skoro do desíti a hlavní věž ještě výš, v budoucím paláci se pracuje na úrovni prvního patra. Prostory ve věžích jsou zaklenuty žebrovými klenbami, interiéry těchto uzavřených částí mírně prosvětlují vysoké a úzké střílny pro lučištníky. V provozu je i úniková chodba z nádvoří u paláce do zadního příkopu, dosud bez systému masivních dveří. Z ostatních větších objektů stojí dřevěný most k bráně, který by měl být v budoucnu zčásti mostem padacím (na jeho stavbu trvajícím třem tesařům přes jeden rok, padlo 56 dubů), a šest metru hluboká studna na nádvoří. Staveniště je chráněno dřevěnou strážní věží na mírném pahorku za hradem, obestavěnou palisádou. Tato provizorní obranná stavba však nebudí dojem preciznosti a skutečné pevnosti.

Na základě podrobného studia několika takovýchto staveb jsou pečlivě napodobovány všechny postupy a konstrukce od zdiva, kleneb, krytiny a dalších konstrukcí a rvků včetně tesařských a kovářských, přes stavební lešení, pracovní postupy a přípravu materiálu. Téměř všechny potřebný materiál poskytuje původně opuštěný, lesem zarůstající lom: písk, hlínu (včetně hrčfřské), kámen, dřevo i vodu. Výjimkou je jemný pískovec používaný na profilovaná ostění okenních otvorů a vápno. Pro stavbu hradu se používá místní železitý pískovec, přičemž se využívá rozdílných stupňů jeho tvrdosti. Nejtvrdší kusy se používají na stavbu hlavního zdiva a líc, méně

pevné kamery pak na výplň zdí. Kámen se láme typickým způsobem pomocí linie děr a následného odlamování. Rozšiřováním lomu v bezprostřední blízkosti hradu vzniká současně potřebný obvodový příkop. Za dobu stavby bylo už vylámano více jak tři tisíce kubických metru kamene. Kvádry jsou nahruho opracovány přímo v lomu, pak jsou dopraveny do dílny kameníkům. Za den jeden kameník upraví průměrně čtyři obkladové kamery pro vnější plášť zdiva. U složitějších kamenů však může opracování zabrat i několik dnů. K hlavním nástrojům patří perlik, sedlák a dláto, důležitou pomůckou jsou z dřeva vyrobené ploché šablony

Replika středověkého jeřábu u severní strany hradu

Skica budoucího vzhledu hradu

udávající profily opracovávanému článku. Do opracovaných kamenů jsou vysekány i kamenické značky: jedna osobní konkrétního kameníka a druhá určující umístění kamene. Pro zmírnění šokových vln z úderů a na ochranu hran pokládají kameníci kámen na tlusté pleťence ze slámy či konopí, vyráběné v blízké dílně provazníka. Opracované kameny přebírají zedníci pracující s kopími původních pomůcek (např. archipendulum). Při zdění se uplatňuje i prokládání lícového zdiva z hrubě opracovaných kamenů různé velikosti horizontálními pásy kvalitněji opracovaných pravidelných kvádrů. Zatímco první technika zdění je relativně rychlá a levná, druhá naopak poskytuje při větší pomalosti a nákladnosti větší pevnost zdivu, pásy s pravidelných kvádrů působí ve zdivu jako ztužovací věnce. Jde o techniku, kterou lze pozorovat na skutečných středověkých hradech zřejmě nejen v tomto regionu. Pojivem je vápenná malta tvrdnoucí až několik desítek let, což je u stavby takového rozsahu spíše výhodou, protože narůstající hmotnost zdiva se může lépe rozložit a nepůsobuje nežádoucí pnutí.

V blízkém okolí staveniště zpracovávají dřevorubci poražené kmeny stromů (především dubů), tesaři odpovídají za stavební lešení, bednění a výdřevu potřebnou při stavbě kleneb, pevných mostů a bran, za krovy, zhotovují také veškeré násady k nástrojům. Je tu košíkářství (velký čtyřúhelníkový koš, používaný např. na transport stavebního materiálu, unese až 80 kg), kovárna k výrobě a opravám nástrojů, používaných na stavbě (kameník za den práce opotřebuje či rozbije dvě sady náradí) a kovových součástí vozů. Do budoucna kováře čeká i výroba mříží, pantů a kování. Původně se počítalo s výrobou železa přímo na stavbě z kamene na železo bohatého, nicméně dosud stojí pouze pec, železo se prozatím vytavit nepodařilo. Nedaleká keramická dílna získala Guédelonu statut stavby experimentální archeologie (zejména s ohledem na sledování tvaru, velikosti, výzdoby a užití nádob). V roce 2003 zde bylo zhotoveno kolem půl tisíce keramických předmětů. Příprava výrobku (zpracování a vyčištění suroviny, vytočení nádoby na kruhu, zdobení a sušení) trvá 3 měsíce, následuje sedmácti- až osmnáctihodinový výpal při teplotě 1000 – 1050°C. Využívána je v rámci uplatnění původních technik i rekonstrukce středověké pece, ve které se vypalují i referenční vzorky ke keramickým zlomkům získaných při archeologických výzkumech. Kromě hmeřské dílny je zde i dílna cihlářská na výrobu střešní i podlahové krytiny. Remeslníci používají při práci s ohněm dřevěné uhlí vypálené zde uhlí z méně kvalitního dřeva.

Těžší materiál převáží koňský potah, k vertikálnímu transportu je používán jeřáb poháněný šlapacím kolem,

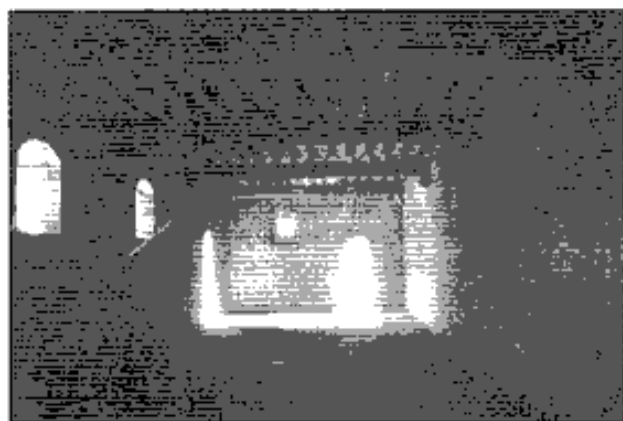
sestrojený podle středověkého vzoru. V roce 2004 byly zhotoveny dvě tyto „veverčí klece“. Demontovatelný zdvihací mechanismus (mimořadně, musí odpovídat bezpečnostním normám Evropské unie), zdvihne břemeno do váhy půl tuny.

Staveniště je hojně navštěvováno odborníky i zástupy turistů. Hrad je budován jako svého druhu experiment a již velmi brzy po zahájení prací se stal turistickou atrakcí. Základní kámen byl položen v létě 1997, od dalšího roku je stavba přístupná veřejnosti a od té doby zájem o Guédelon neustále roste. V roce 1999 stavbu navštívilo 90 tisíc lidí, v roce 2003 183 tisíc lidí (téměř polovinu tvořily děti), v roce 2004 už víc než 220 tisíc, v roce 2006 245 tisíc návštěvníků. Návštěvníká sezóna trvá každoročně od 20. března do 7. listopadu. Guédelon je dnes jedna z atraktivních turistických destinací Burgundska. Během několika let se kdysi zcela neznámá lokalita dostala na první místo mezi zpoplatněnými turistickými atrakcemi departementu řeky Yonne a druhé v celém Burgundsku. Častými návštěvníky jsou přitom školní výpravy.

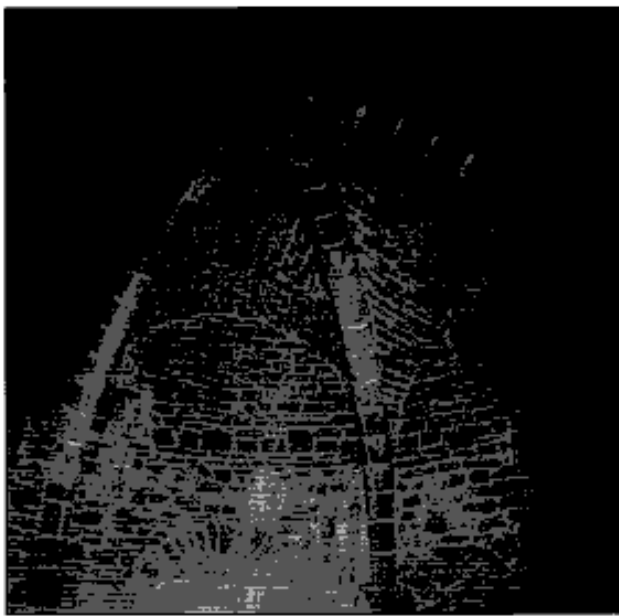
Vysoká návštěvnost dovoluje údajně krýt všechny náklady na stavbu ze vstupného a z prodeje suvenýrů. Majitel a zakladatel tohoto projektu zde zaměstnává 35 – 45 stálých pracovníků, účast na pracích je umožňována i dobrovolníkům. Např. v roce 2004 na stavbě pracovalo 45 lidí na plný úvazek a zhruba půl stovky dobrovolníků, v hlavní sezóně zde bývá i kolem dvou set dobrovolníků včetně zahraničních. Zaměstnanci se na stavbě pohybují v oděvech navozujících dojem oděvu středověkých, obvykle jde o rezné kytlice přepásané provazem, klobouky, někteří mají téměř plnohodnotné historické kostýmy. Ostatní pracovní podmínky se však samozřejmě od středověkých značně liší. Pracovní

Přízemní část paláce a studna na nádvoří

Sál v přízemí paláce

Klenba v jedné z věží

doba je osmihodinová, kameníci si chrání oči brýlemi, obuv je u někoho současná pracovní. Z důvodů bezpečnosti se nehasí vápno na stavbě, ale používá se vápno již vyhašené. Kvalifikovaní řemeslníci pracují na stavbě za stejnou mzdu, jakou by měli u běžných stavebních firem. Vzhledem k tomu, že během sezony obvykle překračují běžný fond pracovní doby, vybírají si pak ve zbylém období regulérní dovolenou, případně si doplňují vzdělání. K jejich povinnostem totiž patří na žádost návštěvníků i vysvětlit nejen své stavební postupy, ale i historické souvislosti.

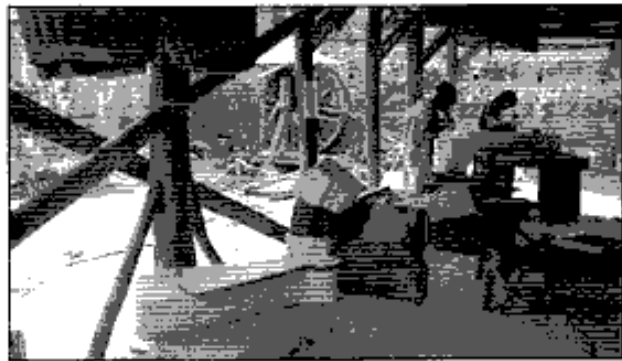
Stavební práce rovněž neprobíhají rychlostí srovnatelnou se středověkou realitou. Zatímco na stavbu hradu obvykle dostačovalo několik let, Guédelon by měl být dokončen až v roce 2025. Je to dáno především dvěma důvody. Prvním je výrazně menší počet pracovních sil a jejich nasazení a rovněž i zkoušení postupů, kdysi běžných. Druhým důvodem je pojetí celého projektu. Jeho atraktivita a hodnotou je totiž právě proces stavby a možnost návštěvníků do tohoto procesu nahlédnout a případně ho dlouhodoběji sledovat. Ani dokončení hradu s expozicí věnované jeho výstavbě nemusí znamenat konec projektu, už nyní se uvažuje o následné výstavbě „podhradí“, tedy doplnění současných hospodářských a výrobních objektů o další a vzniku celého sídelního a hospodářského organismu s hradem jako přirozeným centrem.

V současnosti areál zahrnuje kromě samotného rozestavěného hradu i výrobní objekty, např. peci či dílny, a malou vesnici, ve které probíhají další činnosti pro zajištění chodu projektu. Pracovní potupy i prostředí odpovídají středověkým podmínkám. Návštěvníci tak mohou pozorovat jednotlivé řemeslníky (kameníci, cihláři, provazníci, hmořníci, košíkáři, kováři, tesaři) přímo při práci, prohlédnout si proces vzniku hradu, seznámit se s tím, jak hradní staveniště mohlo v minulosti vypadat, jakým způsobem vznikaly hrady známé dnes často jen v podobě zřícenin, tedy ve zcela opačné fázi existence, jak byly konstruovány některé jejich prvky apod. Stavbu doplňují tabule s nákresey některých konstrukčních prvků, např. žebrové klenby. Nejbližší okolí hradu pak konkretizuje představy o podobě jeho zázemí, o vzhledu některých technických objektů a pracovních postupech při jeho výstavbě. Zdůrazňovaná téměř naprostá

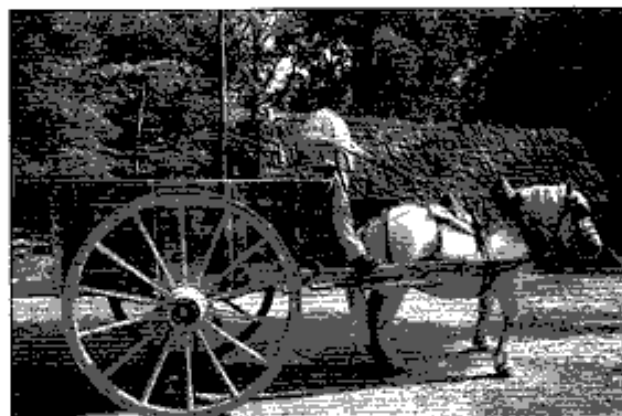
soběstačnost v používaných produktech i surovinách se však liší od reálných podmínek mnohých hradních staveb ve středověku, kdy nebylo výjimkou používání surovin dovážených ze širokého okolí (při stavbě londýnského Toweru byl dovážen kámen dokonce z Francie), rovněž ne každý hrad či jeho zázemí musel nutně disponovat vlastními dílnami na výrobu řady využívaných produktů. Otázkou je rovněž dispoziční řešení tohoto zázemí hradu, zda jde v případě umístění jednotlivých dílen o volbu náhodnou či záměr a podle čeho se tento záměr řídil (např. blízkost suroviny, vztah k dalšímu řemeslu, snaha o ucelenou dispozici atd.).

Atmosféru místa dotváří i takové činnosti jako zpracovávání a barvení vlny, chov domácích zvířat (prasata, ovce, osli, drůbež), pěstování bylin a k tomu všemu téměř stále zvuky ze stavby (rozbíjení kamenů palicemi a klíny, opracovávání kvádrů a kamenických článků pomocí kladiv a majzlíků, tesání trámů či zvonění kladiva při opravě nástrojů v kovárně). Dojem z imitace středověkého staveniště pak kazí jen samotní turisté.

Komerční prostředí reprezentuje mohutná vstupní budova typu stodoly sloužící jako pokladna a prodejna suvenýrů. Sortiment obchodu se suvenýry se nijak zvlášť neliší od podobných zařízení, která se nacházejí prakticky u každé francouzské kulturní památky, na Guédelonu je ale i možnost získat relativně početnou odbornou literaturu, populárně naučné práce a audiovizuální nosiče pro různé úrovně věku a vzdělanosti z oboru historie a archeologie středověku.

Dílňa kameníků

Hlavní dopravní prostředek

Guédelon lze označit za živou učebnici, a to nejen pro školáky. Ti při speciálních prohlídkách zábavnou a názornou formou objevují, jak se v přírodě těží a opracovává kámen či dřevo a jak se staví hrad. Kvalifikovaní specialisté

jim odkrývají tajemství prastaré řemeslnické matematiky a geometrie, způsoby, jak nejlépe získat potřebný tvar kamene, uplést provaz, vytvořit mísu na hrnčířském kruhu či stvořit gotickou klenbu. Ostatním běžným návštěvníkům je k dispozici tištěný text. Pedagogický smysl projektu bude naplněn i tím, že zdokumentované získané poznatky budou v budoucnu vystaveny v hradní expozici či zahrnuty do hradní knihovny a přístupné tak veřejnosti (např. přítomnost pravidelně se vyskytujícího vodorovného tmavého zabarvení zdívá velkých středověkých staveb bylo objasněno jako zazimování rozestavěných zdí hnojem). Současně je Guédelon i záležitostí experimentální, roste za aktivní asistence odborníků z oborů historie, archeologie a architektury. Praktickým dopadem může být i uplatnění poznatků týkajících

se rekonstrukce památek. Zda jde o projekt po odborné stránce ve všech ohledech kvalitní a uspokojivý, nelze při krátké návštěvě a bez konzultací s dalšími místními odborníky posoudit. Jisté však je, že i přes kritické názory některých sdružení působících v památkové péči jde o projekt, který ve vztahu k široké veřejnosti plní významnou vzdělávací roli.

Tento článek vznikl v rámci výzkumného úkolu Ministerstva kultury 07503233205 „Výzkum metod prezentace a zprostředkování kulturních hodnot památkového fondu veřejnosti jako nástroj identifikace společnosti s kulturním dědictvím – Prezentace NKP Bečov formou vzdělávacích programů“.

Prohořský Hrádek – příspěvek k datování lokality

Lukáš Hanzl

Prohořský Hrádek leží západně od vsi Prohoře a jiho-východně od vsi Komárova (okr. Karlovy Vary), při Hrádeckém rybníku. Až doposud byl hrádek (či rozsáhlá tvrz) datován na základě historických pramenů do konce 14. století, kdy náležel Litoldovi Černému z Hrádku. Bude však nutné nově zhodnotit písemné prameny a možná opravit závěry historiků, kteří předpokládají tvrz i ve vsi Prohoři, po níž se psala šlechta již v první třetině 14. století.¹⁾

V nedávné době jsem náhodile narazil na keramický materiál v předpolí hrádku, na svahu mírně skloněném k rybníku, mezi hrádkem a vodotečí, západně od fortifikace. Již při prvním ohledání těchto střepů nemohl jsem si nepovšimnout znaků charakteristických pro 13. století (viz tabulka). Jeden střep je s příměsí tuhy (viz tabulka, č. 1) a jeden zlomek okraje pokličky je silně zakuřovaný (viz tabulka, č. 3). Zejména příměs tuhy v keramice je zajímavá z hlediska blízkosti Dolního Jamného, kde je údajně přírodní výskyt tuhy.²⁾ Tato keramika s příměsí tuhy se objevuje i jinde na Karlovarsku (Ostrov, Bystřice, Přemilovice, Jírov) jako reziduální, v souvislosti s kolonizační keramikou, a je datovaná zhruba do 13. století.

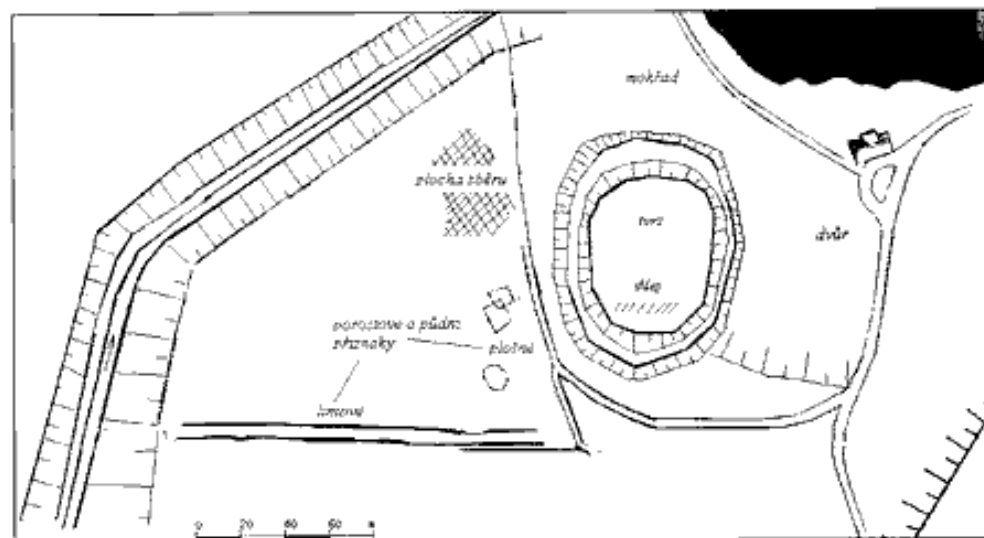
V místě nálezu keramiky se při bližším ohledání místa na leteckých snímcích³⁾ objevují zřetelné porostové i půdní příznaky, které snad signalizují existenci dvorce nebo před-

hradí v tomto prostoru. Hospodářský dvůr východně od hrádku je patrně mnohem mladší.

O vnitřní zástavbě hrádku s až 15 m širokým příkopem nelze zatím nic bližšího říci. Nachází se zde sice sklep (patrně recentní), ale situování dalších objektů není patrné.⁴⁾ Vzhledem k trvání lokality až do 16. století, kdy sídlo zaniká,⁵⁾ je nutno uvažovat o větším počtu stavebních fází, které zástavbu formovaly. Nejlépe je dochován příkop, který alespoň z části fungoval jako vodní.

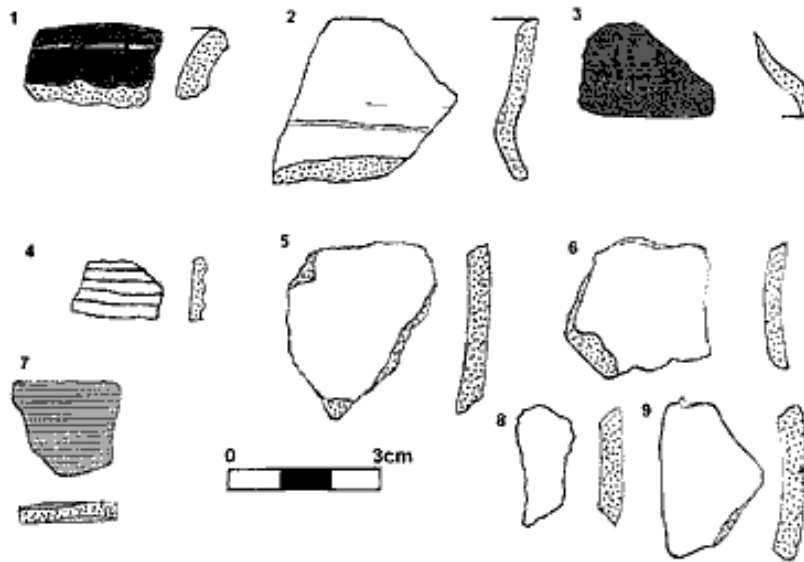
Prohořský Hrádek vznikl tedy již patrně kolem poloviny 13. století, při cestě, jejíž existenci a průběh naznačují románské památky rozesté ve zdejší krajině. Tři kilometry severně od něj se totiž nalézá ves Štědrá; predikátu po ní užíval již roku 1239 Vít ze Štědré.⁶⁾ V okolí kostela ve Štědré se našly hroby se záušnicemi,⁷⁾ dokládajícími ještě starší osídlení. Jižně od hrádku se ve vsi Krašov nachází románský tribunový kostel sv. Ondřeje, součást dvorce mana kladubského kláštera, s datováním do 80. let 12. století.⁸⁾ Z Krašova vedla cesta na Dolní Jamné s famím kostelem, patrně centru zdejší kolonizace na konci 12. a počátku 13. století, kde k roku 1206 máme doloženého šlechtice Šitbora z Jamného.⁹⁾ Jeho sídlo se zřejmě nalézalo v blízkosti románského kostela sv. Petra a Pavla.¹⁰⁾ Prohořský Hrádek, chápaný v širším kontextu, je tedy důležitou částí zdejší unikátně dochované pozdně románské krajiny.

Osudy hrádku ve 14. století a dále kolem poloviny 15. století jsou neznámé, neztotožníme-li s ním osudy statku Prohoře, jak bylo naznačeno na začátku. Obě lokality byly od druhé poloviny 15. století v majetku Gutštejnů, od počátku 16. století jej vlastnili páni z Plavna. Poté jej měli Lobkovicové, kteří jej roku 1572 připojili k panství Žlutice.¹¹⁾ Je možné předpokládat, že příslušníci jmenovaných panských rodů na Prohořském Hrádku nesídli-

Prohořský Hrádek – situační plán lokality

Tabulka zlomkové keramiky z předpolí Prohořského Hrádku

li; zřejmě sloužil jako středisko statku a obydlí hejtmana či purkrabího. Po připojení ke Žluticím byl materiál z něj použit nejspíše při výstavbě blízkého vrchnostenského dvora.

Poznámky: 1) Srovnaj Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého. 3. vydání, Argo, Praha 1998, s. 211; Bělohlávek, M. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezku IV. Plzeň 1985, s. 97;

Profous, A.: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I a III. Praha 1947 a 1951, s. 661 a 488. 2) V letech 1826 – 1837 se tu těžil kamence a roku 1872 zde byl otevřen důl na grafit (viz Oficiální stránky Obce Bezvěrov – Historie obcí); Kratochvíl J.: Topografická mineralogie Čech, Praha 1957 hovoří o výskytu grafitu v okolí nedaleké Toužimi. 3) www.mapy.cz. 4) Úlovec, J.: Hrádek Prohořský. In: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1997, s. 208. 5) Bělohlávek, M. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezku IV. Plzeň 1985, s. 97. 6) Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha, s. 294. 7) Hájek, L. – Martínek, J.: Katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově. In: Pravěk Karlovarska a Sokolovska a Katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově Karlovarské muzeum 1983. 8) Benešová, K. – Soukupová, H.: Předrománská a románská architektura v západních Čechách 1978. 9) Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II. Praha, s. 94. 10) Oficiální stránky Obce Bezvěrov – Historie obcí. 11) Viz pozn. č. 1.

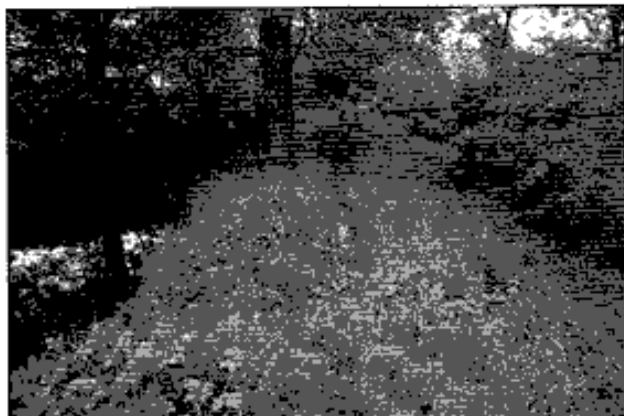
Poznámka k lokalizaci tvrziště ve Lhotě u Lipníka (Příspěvek k interpretaci vodních děl)

Luděk Krčmář

Identifikace tvrziště po šlechtickém sídle v zaniklé středověké osadě Lhota (u Lipníka na Třebíčsku) byla na stránkách Hlázky již prezentována Miroslavem Plačkem a stala se posléze i součástí Dodatků k Ilustrované encyklopedii moravských hradů, hrádků a tvrzí od téhož autora.¹⁾ Autor předpokládá ze souvislosti, že předchozí autoři spatřovali pozůstatky tvrziště zřejmě u rybníka v blízkosti dvora, který dnes jako jediný po vsi Lhotě

zbývá. Autor však tvrziště lokalizuje do prostoru hráze jednoho z rybníků rybníční kaskády na potoku protékajícím posléze Lipníkem. Zde spatřuje výběžek z terénní terasy, který odděluje příkop vtesaný ve skalnatém podloží, kterým protéká přepad z rybníka. Na terénní útvar z druhé strany navazuje rybníční hráz. Na trojúhelném tvrzišti o rozměrech 18 a 11 m spatřuje v severozápadní části, proti terénní terase vyvýšené místo, snad věžiště. Zde a na severovýchodní straně, tedy nad příkopem, předpokládá spolehlivé valy, jejichž absenci vysvětluje zemědělskou činností.

Po mé návštěvě popisované lokality na jaře roku 2008 jsem dospěl k názoru, že popisovaná lokalita tvrzištěm zřejmě není. Z obraného hlediska působí rozpačité fakt, že ze strany rybníční hráze je útvar naprosto nechráněn (obr. 1). S podobným netradičním umístěním domnělého tvrziště jsem se již setkal a se svým spoluautorem zřejmě i úspěšně vyrovnal. Jednalo se o lokalitu v kaskádě rybníků v oblasti Slavkovského lesa na Pramenném potoce.²⁾ Zde se však evidentně jednalo o zesílení hráze v prostoru bezpečnostního bočního přelivu, vybudované kvůli tlaku vody lidskou rukou, a její sekundární prolomení (obr. 2,3). V případě lokality ve Lhotě byl zřejmě ke stejnému účelu využit přírodní výběžek z terasy, pro tento účel jistě ještě daleko pevnější

Obr. 1: Lhota (okr. Třebíč), průběh hráze směrem k jejímu zesílení od jihozápadu, k terénnímu výběžku (foto L. Krčmář 2008)

Obr. 2: Pramenný potok (okr. Cheb), informativní skica zesílení hráze s bočním bezpečnostním přelivem a druhým průtřezem hráze (kresba J. Richterová podle L. Krčmáře 2003)

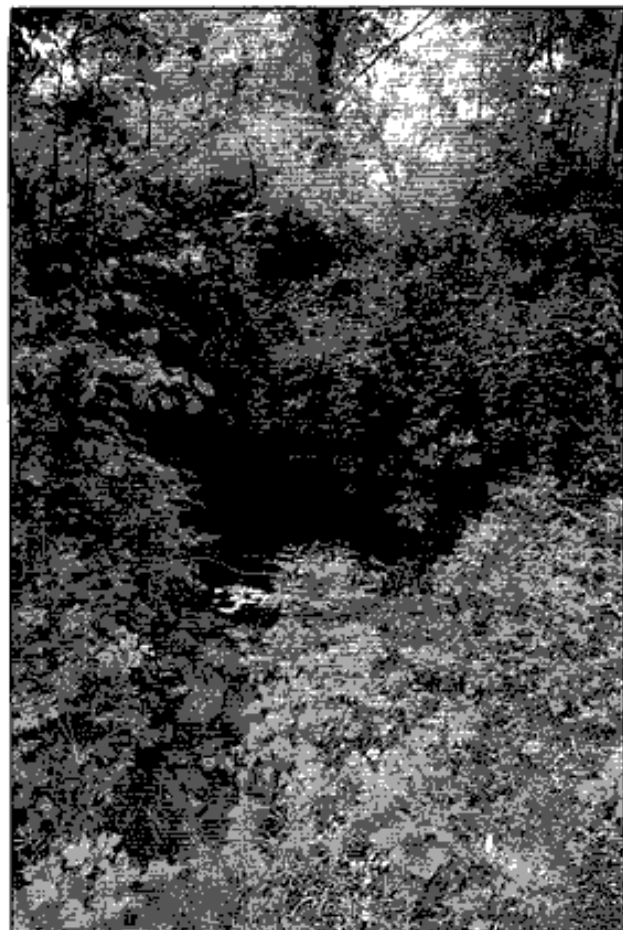

Obr. 3: Pramenný potok (okr. Cheb), zesílení hráze a boční bezpečnostní přeliv (foto L. Krčmář 2003)

Obr. 4: Lhota (okr. Třebíč), terénní výběžek s navazující hrází v pozadí, v popředí průběh bezpečnostního přelivu, pohled od východu (foto L. Krčmář 2008)

a lépe odolávající tlaku vody. Výběžek posléze pozvolněji klesá k jihu až jihovýchodu do prostoru pod hráz rybníka, avšak nenese pro svůj, z hlediska obrany nevýhodný pozvolný sklon, žádné známky po lidských úpravách a působí dojmem prostého svahu (obr. 4). V případě rybníka u Lhoty se tak díváme na prostý boční obloukovitě prohnutý bezpečnostní přeliv.³¹ V horní části rozpoznáme spádní, na které navazuje prudký do skály tesaný skluz (obr. 5). Svým charakterem jasně připomíná strouhu na odvod vody, která není jinak upravována pro případnou obranu domnělého tvrzíště. Autor předpokládá, že přepad (bezpečnostní přeliv) prochází příkopem až 15 m širokým. Zřejmě se však jedná o prostou terénní konfiguraci, kdy terénní hrana se na protilehlém břehu přepadu při pohledu z výběžku nachází až o několik metrů dále a výše. Spodní část přelivu tak vlastně probíhá miniaturním přírodním zářezem mezi výběžkem

Obr. 5: Lhota (okr. Třebíč), skluz bezpečnostního přelivu od jihu (foto L. Krčmář 2008)

a terénní hranou. V horní části, u hladiny rybníka, teoreticky z pohledu obrany nejvíce exponované, se setkáváme jen z úzkým zářezem pro přeliv a o několik metrů dále se zdvihající hranou terasy. Situace nese známky úprav lidskou činností, může se však jednat o upravený prostor pro přístup ke hrázi, dosud využívaný. Uváděné vyvýšené místo (věžiště?) je pouhým pokračováním výběžku za zářezem přelivu (obr. 6 a 7). Konec hráze u přelivu je kvůli zvýšenému tlaku vody na hráz v jeho okolí rozšířen, přesně jak doporučují rybníkářské zvyklosti. V případě popisované hráze zřejmě ullehčil práci stavebníkům přírodní výběžek z terénní terasy.

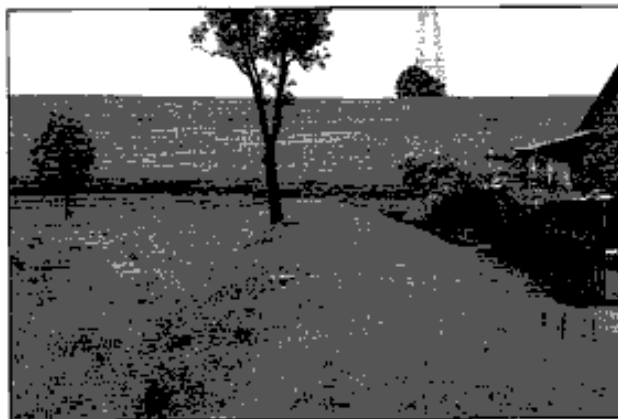
Obr. 6: Lhota (okr. Třebíč), bezpečnostní přeliv rozděluje terénní výběžek od západu (foto L. Krčmář 2008)

Obr. 7: Lhota (okr. Třebíč), pohled na průběh terénního výběžku přes bezpečnostní přeliv od severovýchodu (foto L. Krčmář 2008)

Místo po zdejších šlechtických sídle tak zřejmě budeme muset hledat jinde, možná opravdu v blízkosti dnešního dvora. Závěrem je možné ještě uvést, že na popisované kaskádě rybníků u Lhoty si můžeme prohlédnout i pěkně zchovalý boční přepad bez zesílení na hrázi nížeji položeného vypuštěného rybníka, pravděpodobně proto, že nižší hráz zde neodolávala takovému tlaku (obr. 8).

Poznámky: 1) Plaček, M. 2004: Příspěvek k poznání dvou středověkých šlechtických sídel na Třebíčsku, Hláska XV/1, s. 4 – 7; Plaček, M. 2007: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha, s. 48 – 49. Zde uveden i terénní náčrt lokality a další literatura k dějinám a lokalizaci zdejšího šlechtického

Obr. 8: Lhota (okr. Třebíč), další z hrází kaskády rybníků s bočním bezpečnostním přelivem od jihozápadu (foto L. Krčmář)

sídla. 2) Knoll, V. – Krčmář, L. 2002: Terénní výzkum vybraných tvrzišť v oblasti Slavkovského lesa a v okolí Mariánských Lázní (poznámka k vyhodnocování terénních výzkumů), Hláska XIII/3 s. 34 – 40; Knoll, V. – Krčmář, L. 2004: Kritická poznámka k hodnocení povrchových průzkumů. In: Dějiny staveb 2003. Plzeň 2004, s. 96 – 99. Zde uvedena i literatura k lokalitě na Prameném potoce. K problematice z jiného úhlu pohledu nejnověji Knoll, V. v tisku: „Rybníky, rybníky, samé rybníky“ aneb kde všude jsem potkal římské právo. In: Bubeňková, K. ed., Res – věci v římském právu, Olomouc. 3) Tíž, v několika odstavcích je zde shrnuta problematika pojmů z oblasti rybníkářství a uvedeny nejzákladnější díla.

Zámky Radnice a Liblín s dodatky k zámkům v Úlicích a Oseku

Petr Rožmberský

Výstavba zámků v městě Radnicích a městyši Liblíně (okr. Rokycany) je uměnovědci většinou kladena do 18. století a jejich přestavby do století následujícího, podobně jako stavby či přestavby dalších stavebních památek v uvedených lokalitách (kostely, kaple a pod.).¹⁾ Pouze v encyklopedii zámků je uvedeno, že k obnově staršího sídla v Liblíně přikročil po roce 1675 Jan Kryštof ze Štampachu a zámku v Radnicích předcházelo raně barokní sídlo z doby, kdy Radnice vlastnili Malovcové (1651 až 1673).²⁾ V jiném soupisovém díle stojí, že tímto sídlem je zřejmě dnešní budova muzea při zámku, patrová, s barokní fasádou a středním vjezdem; jedná se o část většího areálu, zabraného stavbou nového zámku – zámek byl postaven asi koncem 17. století Ferdinandem z Bubna a z Litic.³⁾

Při studiu nejstarších matrik far Radnice (1671 – 1700) a Planá (1644 – 1708, excerpováno do roku 1700, kam byl přifařen Liblín) byly zjištěny skutečnosti, které datují stavební aktivity v Radnicích a v Liblíně již do posledních dvou desetiletí 17. století. Dozvídáme se také, kdo stavby realizoval. Předem ale ještě musíme připomenout, že v nejstarší rokycanské matrice (1659 – 1682) je čtyřikrát jako kmotr v letech 1678 – 1681 zaznamenán „pan Joannes Baptista Bulla Vlach a Paumaister“,⁴⁾ tedy Ital a stavitel. O rodině těchto italských stavitelů, polírní a zedníků bylo již na stránkách Hlásky psáno v souvislosti se zámkem

v Oselcích.⁵⁾ Konkrétně o výše uvedeném Bullovi říká encyklopedie stavitelů: Bulla, Giovanni Battista (Johann), zednický mistr, činný na eggenberském panství Orlík. V Mirovicích dostavoval a zvyšoval zvonici kostela sv. Klimenta v l. 1673 – 1674.⁶⁾ Také toto heslo (a i další) bude možné podle uvedených matrik doplnit o jeho činnost na Rokycansku.

Zámek Radnice

Jan (var. Joan, Joannes, Johans) Baptista Bulla baumistr (var. paumistr), někdy titulovaný „urozený pán“. se poprvé objevuje v Radnicích jako kmotr dítěte Jana Vlacha

roku 1685, potom zde kmotruje roku 1687, a v roce 1688 je opět kmotrem dítěte svého krajana Jana Vlacha, bývalého panského lokaje. Tehdy jsou osoby přítomné křtu lokalizovány takto: „všichni z Radnic“.⁷¹ Ve funkci kmotra je italský stavitel Jan Baptista Bulla v Radnicích připomínán dále v letech 1688, 1689, 1691 a 1697, kdy v kmotrovství zastupuje hraběte z Bubna.⁸⁹ Je tedy v podstatě jisté, že Bulla v Radnicích řídil stavbu zámku pro hraběte z Bubna.

Vlastní stavební práce vedli polští – stavební mistři. V Radnicích to byl pan Franc Spineta (var. Spinete), polír a rodilý Vlach. V letech 1685 a 1686 byl za kmotra dětem plodného malíře Václava Karáska či Koreczina z Radnic (var. Korezýn – mohl se podílet na výzdobě zámku), roku 1688 spolu s Bullou kmotroval dítěte bývalého lokaje Jana Vlacha (všichni z Radnic) a byl při dalších křtech do roku 1689.⁹⁰ Podle encyklopedie stavebních řemesel byli Spinetové rodinou italských umělců, stavitelů, štukatérů a dalších řemeslníků, jmenováno je 25 osob, Franc nikoli.¹⁰⁰ Polští „šéfovali“ zedníkům a zednickým tovaryšům. V Radnicích byli kmotry roku 1675 Jiřík zedník, roku 1679 paní Anna zednicková a roku 1697 Filip Jakub, tovaryš řemesla zednického, aniž bychom věděli, odkud byli. Přímou z Radnic je zedník Andreas Ruml a jeho manželka Zuzana, kteří se stali roku 1680 rodiči.¹¹¹

Často byli kmotry v Radnicích stavitelé a políři z Liblína, o nichž si povíme dále, v roce 1688 zde byl za kmotra pan Petr Fortin, polír z Úlic.¹²³ V encyklopedii jsou uvedeny rodiny stavitelů Fortin a Fortini, působící ve 2. polovině 17. století, Petr neuveden.¹³¹ Při nedostatku informací o době výstavby zámku v Úlicích (okr. Plzeň-sever), kde se úvahy o jeho vzniku pohybují od 17. do 2. poloviny 18. věku, je letopočet 1688 zatím jediným pevnějším bodem. Podobně roku 1691 s polířem z Liblína kmotruje v Radnicích pan Jirí, polír z Oseka z Vlacha.¹⁵¹ Bohužel neznáme jeho příjmy, ale jestliže manýristická přestavba zámku v Oseku (okr. Rokycany) proběhla kolem roku 1660, věž s kaplí byla upravena až v pozdním baroku a letohrádek Kamýk byl vystavěn na počátku 18. století,¹⁶¹ jaké stavební práce zde tedy Ital vedl? Asi pracoval právě na věži s kaplí, neboť v okně věže je letopočet 1689.¹⁷¹

V roce 1679 se Mikuláš Berber (var. Bebr, Berbr), liblínský zedník Jeho Milosti pána, pana hraběte Štampacha, v Plané oženil s Annou, hofmistříní a komorňou Její Milosti paní hraběnkou z Liblína. Často pak vystupuje v plánské matrice jako kmotr nebo otec až do roku 1684; v roce 1685 byl pokřtěn syn nebožtíka Mikuláše Berbera, zedníka liblínského.¹⁸¹ Nepočítáme-li Jiřího, zedníka z Bujesil¹⁹¹ (sousedí s Liblínem), je dalším liblínským zedníkem Bartoloměj Loz, uváděný v matrikách jako kmotr v letech 1688 a 1690, který se jako Bartoloměj Loz „z Račan“, zedník liblínský, oženil roku 1689 s pannou Apolénou z Liblína.²⁰¹ Jiný liblínský zedník, Václav Rot (var. Rök), je uváděn plánskou matrikou v letech 1680 – 1684; roku 1686 je Václav Rot krčmářem, roku 1687 je označen jako „zedník a krčmář liblínský“ a roku 1690 opět jen jako krčmář.²¹¹ Roku 1688 je zaznamenána nejmenovaná manželka nového zedníka, kterým byl zřejmě Jan (var. Honz) Rykl, liblínský zedník, připomínaný v letech 1688 – 1692.²²¹ Odkud byl Jan Habl „zedník mládelec“, kmotrující v Plané roku 1690, nevíme, ale dalším kmotrem byl spolu s ním liblínský zedník Loz (viz výše). Liblínskými zedníky ještě byli roku 1692 Valentin Šmaus a roku 1694 Michal Šut.²³¹ Často jsou v plánské matrice uváděna i další stavební řemesla, jako

truhláři (1682 – 1692) a tesaři (1683 – 1693) z Liblína a také výrobci stavebního materiálu – liblínská cihláři (1686 – 1694).²⁴¹

Zámek Liblín

Stavební činnost v Liblíně koordinovali políři. Jako první přichází v matrikách roku 1683 liblínský polír František Antonín, titulovaný v tomto případě bůh ví proč „vysoce urozený pán“. Polír z Liblína, pan František Antonín, je zmiňován dále v letech 1686, 1689 a 1691;²⁵¹ zda jsou s ním totožní roku 1690 zaznamenaný pan Jakub Antonín polír liblínský, roku 1691 kmotrující pan František paumistr Vlach z Liblína nebo roku 1694 vzpomenuť p. Franc polír,²⁶¹ není jasné.

Dalším liblínským polířem byl pan Jan (Joannes) Antonín Pianrosa (var. Pienirota, Pianroha) z Vlacha, polír Jeho Milosti pána, pana hraběte Štampacha, připomínaný v radnické matrice v letech 1691 – 1693, i když někdy jen zkráceně jako Jan, polír z Liblína, Vlach.²⁷¹ Encyklopedie stavebních profesí říká: Biana Rossa (Pian Rosa), Giovanni Antonio (Johann), syn Viléma Biana Rossy z městečka Pouna Superiori v Itálii, zemřel 10. 9. 1732 ve Valči. Roku 1690 zapsán jako zednický tovaryš v pražském staroměstském cechu, Doložen při stavbě zámku ve Valči roku 1701 jako polír. Od roku 1704 se jeho jméno objevuje s titulem „štampašský baumistr“. V letech 1710 – 28 se podílí na stavbě zámeckého kostela Nejsvětější Trojice pro Jana Kryštofa Kagera ze Štampachu.²⁸¹ Vidíme, že jeho liblínská činnost zůstala encyklopedií nepovšimnuta.

Je možné předpokládat, že v Liblíně šlo o stavbu zámku – přestavbu a rozšíření staršího sídla. Mohlo však jít i o výstavbu nových hospodářských objektů nebo i jiných staveb. V roce 1693 byl totiž za kmotra v Radnicích Jan Pianrosa, polír. „toho času stavící v díle v domě paní Sumrové“.²⁹¹ Kdo byla ona paní? Roku 1687 byli v Plané oddáni urozený pán Václav Sumr z Lukavy a panna Kateřina Uršula, preceptorčny liblínská. V roce 1690 se pak stali rodiči (křest v Plané) urození Adam Václav Sumr a Kateřina Uršula Sumrová, rozená z Manau. Za kmotry jejich potomka byli hrabě Inocenc Ferdinand z Bubna, hrabě Jan Kager Štampach, hraběnka Štampachová, slečna Štampachová, manželé Běšínovi „a jinší z Liblína“.³⁰¹ Právě hraběti Štampachovi Kateřina Uršula z Manau, provdaná Sumrová, vychovávala potomky a posléze jí Pianrosa přestavoval v Liblíně dům.

Poznámky: 1) Poche, E. a kolektiv: Umělecké památky Čech 2. Praha 1978, s. 249 – 250; Poche, E. a kolektiv 1980: Umělecké památky Čech 3. Praha 1980, 203 – 204; Tak i pasportizace památek SÚRP MO z r. 1980 – http://www.kr-plzensky.cz/Relics.asp?lng_Pamarka=952712, http://www.kr-plzensky.cz/Relics.asp?lng_Pamarka=952712.

IngPamatka=940298. Pro Liblín Karel, T. – Krčmář, L.: Panská sídla západních Čech – Plzeňsko. České Budějovice 2006, s. 122 – 123. 2) Vlček, P.: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha 2001, s. 344, 430 – 431. 3) Karel, T. – Krčmář, L.: Panská sídla západních Čech – Plzeňsko. České Budějovice 2006, s. 204. 4) Státní oblastní archiv v Plzni, fond Sběrka matrik (dále SOA Plzeň, SM), fara Rokycany, kniha 1, s. 285, 306, 308, 349. 5) Rožmberský, P.: Aedilis Bulla a Maggi v Oselcích. Hláska XVI/2005, s. 27 – 28. 6) Vlček, P. (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 92. 7) SOA Plzeň, SM, fara Radnice, kniha 1, fol. 95v, 105, 106. 8) Citace v pozn. 7, fol. 111v, 117v, 129, 45. 9) Citace v pozn. 7, fol. 96v, 99, 99v, 108, 114. 10) Citace v pozn. 6, s. 614. 11) Citace v pozn. 7, fol. 16v, 31v, 44v, 33v. 12) Citace v pozn.

7, fol. 110v. 13) Citace v pozn. 6, s. 182. 14) Citace v pozn. 3, s. 262. 15) Citace v pozn. 7, fol. 127. 16) Citace v pozn. 3, s. 169 – 170. 17) Poche, E. a kolektiv: Umělecké památky Čech 2. Praha 1978, s. 421. 18) SOA Plzeň, SM, fara Planá, kniha 1, s. 165, 168, 175, 182, 192, 199, 204, 229, 235, 240. 19) Citace v pozn. 7, fol. 96. 20) Citace v pozn. 18, s. 274, 493. 21) Citace v pozn. 18, s. 176, 189, 483b, 487, 232, 247, 276. 22) Citace v pozn. 18, s. 254, 259, 279, 283, 290. 23) Citace v pozn. 18, s. 274, 294, 306. 24) Citace v pozn. 18, např. s. 189, 294, 228, 296, 487, 501. 25) Citace v pozn. 18, s. 229, 242, 265, 266, 283. 26) Citace v pozn. 7, fol. 123v, 127v; citace v pozn. 18, s. 303. 27) Citace v pozn. 7, fol. 127, 128, 131v, 138v, 143v. 28) Citace v pozn. 6, s. 64. 29) Citace v pozn. 7, fol. 141. 30) Citace v pozn. 18, s. 489, 274.

Středověké památky kantonu Wallis (Švýcarsko) část III

Petr Nosek – Petr Šafránek

Gestelenburg (Niedergesteln – kraj Raron)

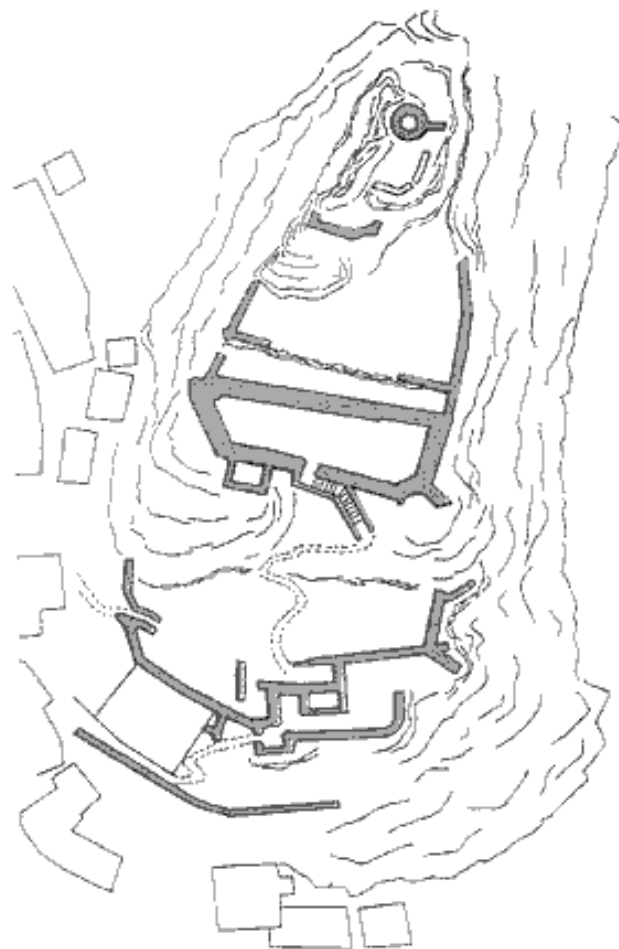
Název „Gestelen“ má základ v latinském výrazu „Castellum“, z čehož lze odvozovat existenci zdejšího ranně středověkého opevnění. Přesné datum a zakladatele hradu nelze s jistotou určit. Pravděpodobnými zakladateli hradu byli páni von Turn. V polovině 12. století je zde uváděn sezením Amadeus I. von Turn, umírající roku 1168 v biskupském úřadu v Sionu (Sitten), což jen podtrhuje mocenské postavení tohoto rodu. Rod rozšířil svou moc postupně až po Frutigtal, kde se na Felsenburgu u Kanderstegu pevně usadil. Kolem roku 1200 se rod rozštěpil na dvě linie, přičemž hlavní větev zůstala na Gestelenburgu a druhá, méně významná část rodu, sídlila v Granges a ve 14. století vymírá.

Pohled na ruiny hradu nad obcí Niedergesteln (foto P. Šafránek 2007)

V průběhu 13. a 14. století se páni von Turn zapletli do mocenských střetnutí mezi sionským biskupstvím a savojskými hrabaty. V té době provozovali boječtivou politiku a byli účastníky několika ničivých střetnutí. V podstatě jim tehdy ani nic jiného nezbyvalo, tak jako i jiným panským rodům, pokud chtěli přežít a udržet si svá práva a moc. Roku 1294 se Petrovi von Turn podařilo sjednotit okolní významnou šlechtu proti silnému vlivu Savojska. Toto spojení se ale rozpadá po drtivé porážce v roce 1296 v bitvě na Seufzermatte u Leuku. Půl století na to dochází opět k rozporům tohoto rodu tentokrát se sionským bis-

kupstvím. Vše se přestřihuje v roce 1350 zvolením jejich úhlavního nepřítele z rodu von Tavelli za biskupa. Nový biskup Witschard měl navíc silnou politickou podporu hraběte Amadea VI. Savojského. Proto vojsko pánů von Turn se svými spojenci vyhlásuje biskupství válku a roku 1352 pustoší Sion. Hrabě Amadeus si následně podrobil horské obce, které se svobodnými pány von Turn udržovaly přátelské vztahy. To vedlo k revoluci v politických svaz-

Gestelenburg – upravený půdorys hradu (podle T. Bitterli, Schweizer Burgenführer, 1995)

cích. Nyní byl biskup spojencem Horního Wallisu a Antonín von Turn se spojil naopak se Savojskem. Tím dostávají události spád. V roce 1365 je zavražděna stoupenci biskupa Tavelliho hraběnka Isabella von Blandrate se svým synem, jenž příslušela k rodu von Turn. Z pomsty zničili páni von Turn vše co jim stálo v cestě na državách svých odpůrců a naopak tato strana činí podobně na majetcích rodu von Turn. V roce 1367 byl dokonce oblehnut i samotný Gestelenburg, který se však ubránil. Tato dlouholetá vyčerpávající válka a dluhy vedly nakonec příslušníky rodu von Turn k prodeji části svých panství a Antonína von Turn k podpisu mírové smlouvy roku 1370 ve sv. Mořici (nezaměňovat se sv. Mořicem v Graubündenu!). Osobní zášť nepřátelů stran tím ale nebyla odstraněna. Dne 8. 8. 1375 dochází ke strašlivému skutku na hradě Setta (Soie), kdy je vetchý biskup brutálně zavražděn. Vražda spouští národní povstání proti Turnům a u sv. Leonarda dochází k bitvě. Vojsko Antonína podlehl Wallisanům, načež byl opět obležen Gestelenburg. Antonín prchá raději až do Savojska, kde hraběti prodal svůj sídelní hrad Gestelenburg a Löt-schentel.

Savojsťáci vše obratem prodávají biskupu Eduardu ze Sionu (rodem von Raron). Tím jsou tyto pevnosti uchráněny od zkázy a případnou rodu von Raron. Časem však dochází k další rozmlsice biskupství a Wallisanů se Savojskem. Po dalším protisavojském povstání a velkém schismatu se savojské vojsko snaží vynutit poslušnost Wallisu silou. Je však drtivě poraženo u Leuku.

Za podporu německého císaře Zikmunda Lucemburského ve vojenském tažení proti Milánu svými 700 muži v roce 1413 získal rod von Raron od něj všechny zemské biskupské statky a vládu ve Wallisu do dědičného držení. Brzy se ale počali formovat jejich závistiví nepřátelé do Psího spolku (1414). Tato aktivita podnítila další povstání a následný útěk Viléma V. von Raron na biskupský hrad Soie (Setta) u Sionu (Sittenu), kde byl vojenskou silou donucen k podepsání mírové smlouvy. Roku 1415 je ale donucen zase k útěku a s vojenskou pomocí Bernu si vynutil částečné vrácení majetku. Svou moc se biskupům ze Sionu, respektive von Raron, již nikdy nepodaří plně rehabilitovat. V těchto bojích je zničen i Gestelenburg. Nakonec se v 15. století panství Löt-schentel a Niedergestelen dostává do majetku 7 walliských okresů – zendenů (zeiden je dodnes ve Wallisu označení našeho okresu). Hrady však již nebyly nikdy opraveny.

Rozsáhlá ruina je rozdělena na tři části. Zachovaly se zbytky předhradí, paláce a okrouhlého bergfritu. Přístupné je také hradní podzemí (krasového původu, dotvořené lidskou rukou). Při úpatí ostrožny nalezneme raně gotický kostel s románskou věží. Přístup na hrad je ze strany městečka. Z vrcholu hradní zříceniny je pěkný pohled do kraje. Návštěva hradu je naprosto bezpečná (zpevněná cesta, betonem „opravené“ zdivo, nerezové zábradlí a lávky, čidlem osvětlené podzemí...).

Použitá literatura a prameny: Bitterli, T.: Schweizer Burgenführer. Waldvogel Verlag 1995; Krahe, F. W.: Burgen des deutschen mittelalters. Würzburg 1987; www.burgen.ch; www.niedergesteln.ch.

Raron

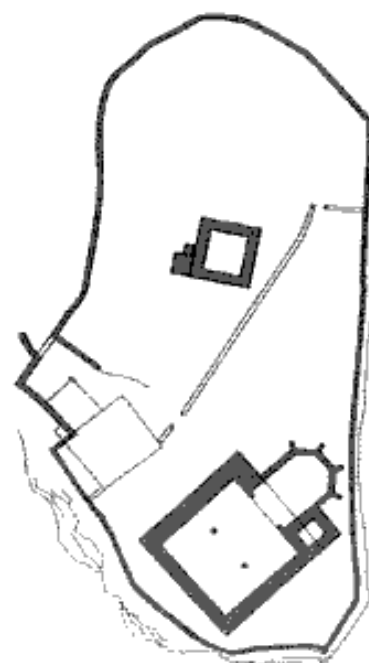
Kraj kolem Raronu je nepřetržitě osídlený již od pravěku. V té době bylo možná osídlené i hradní návrší. Do dnešních časů se zde zachovalo několik viditelných částí

ranného opevnění z 11. a 12. století, které tehdy obyvatelstvu sloužilo jako opevněné shromaždiště. Na konci 12. století začal využívat hrad jako své sídlo biskupského správce rod pánů von Raron. V této době byl postaven uprostřed hrazeného areálu hranolový donjon, který byl v 16. století opatřen novými okny, stupňovitými štíty a prevety. Páni von Raron patřili k nejvýznamnějším ministeriálům

biskupů ze Sionu (Sitten). Jako symbol své moci zde nechali postavit opevněný věžový palác. Od 14. století však tento úřad vykonává dědičně rod von Asperlin.

Široce rozvětvený, původně zemanský rod von Raron pochází z oblasti středního a horního Aargau. Nejvýznamnější linií tohoto rodu byli páni von „Opelingen“ nebo „Ringenberg“. Někdy před rokem 1146 získává Eglof von Opelingen panství v Raronu a úřad biskupského správce. To je také možná důvod, proč si příslušníci této rodové větve počali říkat von Raron. Rod následně stoupá na významu a časem patří k nejmajetnějším a k nejmocnějším rodům v zemi. V té době staví svůj nejvýznamnější hrad Beauregard. Hrad Beauregard je roku 1380 hrabětem Amadeem VIII. Savojským dobyt a zničen. Syn tehdejšího majitele Petra von Raron je při této akci zajat a jak bylo tehdejší zvykem, následně popraven. Petr von Raron se z utrpené rány však rychle zotaví a nařizuje hrad znovu obnovit.

Vrchol slávy přichází na přelomu 14. a 15. století, kdy příslušníci rodu obsazují biskupské křeslo v Sionu (Vilém IV., Vilém V. a Vilém VI.). Rod poté získává do správy celé knížectví, které je jim v roce 1414 propůjčeno císařem Zikmundem do dědičného držení. Tento akt však vede k vypuknutí lidového povstání, jenž je rozdmýcháváno opozicí a jejich nepřáteli. V průběhu vojenských událostí je násilím obsazen hrad Raron a hrad Beauregard je definitivně srovnán se zemí. I přes zákrok bernských vojsk je rod z Wallisu vyhnán. Protože rebelové získali pomoc proti Bernu i z vnitrozemí Švýcarska, hrozí, že se konflikt rozšíří i na další místa a vypukne občanská (mezikantonální) válka. Jen zásahem Savojského vévodství je krize zažehnána výrokem smírného soudu. Díky tomu rod Raron a město Bern obdrží značné odškodnění. Svého postavení a moci ale již nikdy nedosáhnou, přestože se jejich pozice ve Wallisu postupně opět upevňuje. Posledním příslušníkem rodu je Petermann von Raron, jenž vykonává zemského správce kantonů Schwyz a Glarus. V posledně jmenovaném místě jim také v roce 1479 rod vymírá po meči. Je pohřben v

Raron – půdorys areálu hradu (podle T. Bitterli, Schweizer Burgenführer, 1995)

Raron – celkový pohled na hrad (foto P. Šufránek 2007)

kláštera Rüti (kanton Curych). Hrad Raron je od té doby neobýván a v roce 1515 je přestavěn na kostel. Tomuto účelu slouží areál hradu dodnes.

Zachovalá dispozice hradu se rozkládá na 120 m vysokém skalním návrší, jehož západní strana strmě klesá do údolí. Pod tímto srázcem nalezneme další, modernější skalní svatyni, postavenou v 70. letech 20. století.

Přístup do areálu je veden ze severní strany jednoduchou kulisovou bránou. Na dolním nádvoří se nalézá starý donjon – palác správce biskupů. Jedná se o jednoduchou hranolovou věž čtvercového půdorysu, k jejímuž severnímu průčelí byla přistavěna schodišťová věž.

Celý obvod dolního hradu je ohrazen obvodovou hradbou. Na hradě se nachází další mladší donjon, tzv. „Raronský palác“, mohutná věžová stavba, která byla po roce 1515 přestavěna na kostel, jenž je skvostně vymalován a vybaven. Kromě toho se zachovalo několik základů neznámého určení ze 12. až 13. století. Na hřbitově je pochován nejznámější německy mluvící básník M. Rilke.

Použitá literatura a prameny: Bitterli, T.: Schweizer Burgenführer. Waldvogel Verlag 1995; Krahe, F. W.: Burgen des deutschen Mittelalters. Würzburg 1987; Delapraz, A.: Kirchen der Schweiz. Avanti Verlag 1970; Speich, K. – Schläpfer, H. R.: Kirchen und Klöster in der Schweiz. Ex Libris Verlag 1978; [www.raron.ch](http://www.raron-niedergesteln.ch); www.burgen.ch; <http://rainer-maria-rilke.de>.

Steinhaus (Zwingerherrenschloss) v obci Unterbäch

Na skalní ostrožně nad údolím potoka Milibach, nad severozápadní částí obce, stávala ještě nedávno zřícenina „hradu Zwingerherrenschloss“. Páni von Bex, kteří sloužili jako ministeriálové opatství ve sv. Mořici (nezaměňovat se sv. Mořicem v Graubündenu!), si nechali vystavět zdejší hrad již ve 12. století. Někdy v průběhu 13. století se stává majetkem rodu von Turm a po roce 1350 mělo dojít k jeho zrušení. Patrně již nikdy nedošlo k jeho opravě a tak se dále rozpadal. Dnes je jádro hradu zastavěno hospodářskými budovami a zcela nečitelné. Přestože se v literatuře uvádí, že se zachovaly základy zdí bergfritu, obvodové hradby a cisterny, dnes tomu tak již není (cisterna je možná dnes využívána jako žumpa nebo hnojště).

Součástí hradního areálu byl také „hrad Steinhaus“, ze kterého se zachoval vysoký a jediný stěp zdiva a ještě dnes jsou dobře patrné zbytky zdí této původně obytné budovy stojící u kraje cesty do Raronu. Označení Kamenný dům (Steinhaus) je často chybně zaměňováno za opevněné pan-

Unterbäch – pohled na zbytek hradu (foto P. Nosek 2007)

ské sídlo (Zwingerherrenschloss). Jedná se o zříceninu třípatrové budovy s klíčovými střílnami. Tato část areálu je označována jako samostatné opevněné sídlo, ale s velkou pravděpodobností byla postavena jako rozšíření předhradí hradu (meierturm) a možná teprve později majetkově oddělena a využívána jiným majitelem.

Přesná doba výstavby není v listinách uvedena, ale Steinhaus je značně mladší než „zámek Zwingerherrenschloss“ a byl vystavěn někdy v průběhu 15. století rodinou Kalbermatter. Tento rod se usadil ve zdejší oblasti již roku 1395. Kromě toho byli později příslušníci rodu usedlí také v Turtigu, Raronu a Sittenu (Sion). Také sehráli významnou roli jako soudci při výkupu dřeva od svobodných pánů von Raron (roku 1431) a při založení farního kostela v roce 1554. Někteří členové rodu dosáhli až funkce zemských hejtmanů.

Dům byl jimi obýván až do 18. století, později jen v letním období. V roce 1855 bylo velké zemětřesení a velká část budovy mu padla za obětí. Na starých fotografiích vyobrazená „desátková“ stodola byla v 80. letech 20. století rozebrána.

Unterbäch – již neplatný půdorys hradu (Krahe, Burgen des deutschen Mittelalters, 1987)

Dodnes se zachovalo severní a východní průčelí této hranolové stavby, jenž byla založena na téměř pravidelném čtvercovém půdorysu o rozměrech 9,8 x 9,9 m. Tloušťka všech zachovaných zdí dosahuje cca 0,90 m. Původně byla budova zakončena sedlovou střechou, která byla kryta šúty na jižní a severní straně. Budova byla ohrazena obvodovou zdí, jenž vedla na východní straně paralelně s okrajem cesty a na jihu obrazovala rozsáhlý dvůr (dnes částečně ještě patrný). Jedná se o typický příklad rezidence místní nízké šlechty v období 15. století. Z vojenského hlediska však neměla žádný význam!

Použitá literatura a prameny: Bitterli, T.: Schweizer Burgenführer. Waldvogel Verlag 1995; Krahe, F. W.: Burgen des deutschen Mittelalters. Würzburg 1987; Zenhäuser, G.: Unterbäch, 2002; turistické infocentrum Unterbäch; www.unterbaech.ch; www.burgen.ch.

Po stopách zaniklých sídel v Čechách 2

Zaniklé panské sídlo v Bešetíně

Víska Bešetín¹⁾ nalezneme na Sušicku, přesněji osm kilometrů východně od Sušice, mezi vískami Žichovice a Žihobce,²⁾ necelý kilometr západně od Bílenc (okr. Klatovy). Písemné zprávy o ní počínají druhou půlí 14. století, kdy v ní sídlili majitelé dědičného statku. Jména z nich známe jen dva, a to Ratmíra a Zvěsta. První jmenovaný byl pravděpodobně studujícím a snad ještě během školských let zesnul. V červnu 1389 po něm byl proto provolán majetek, o který projevíli zájem Jakub a Purkart ze Žihobce, Jan Šelmbek z Kadova a Zvěst z Bešetína. Vzhledem k množství zájemců bylo další jednání odročeno na říjen, kdy mezi nimi došlo k dohodě;³⁾ pro nás významnější je samotné zjištění, že Bešetín nebo jeho část tvořila centrum samostatného statku, náležejícího výše zmíněnému Zvěstovi.

Jelikož další zmínky o Bešetíně a jeho majitelích dosud neznáme, lze jen předpokládat, že ves patřila v následujícím období až do druhé poloviny 16. věku k majetkům se správními centry v okolních vesnicích, zejména k žihobeckému statku. Ve čtyřicátých letech 16. století ji písemné prameny několikrát zmiňují v souvislosti s převody vlastnických práv, a to bez výjimky jako ves s poddanskými usadlostmi a rybníkem.⁴⁾ Od roku 1548 tvořila součást dražovického statku, jehož držiteli byli společně se Žihobci Řičanští z Řičan. Po oddělení žihobeckého statku v roce 1556 zůstaly Řičanským jen Dražovice s Bešetínem. Jejich poslední majitelkou z období Řičanských byla Mariána Dubanská z Řičan, která prodala v roce 1584 dražovický statek a „ve vsi Bešetíně dvůr poplužní s poplužím, s ovčínem a dvory kmetci s platem, což tu měla, s krémostí vejsadní, tudíž s lidmi osedlými i neosedlými“ a dalším příslušenstvím za 6500 kop českých grošů Janu Markvartu Kocovi z Dobrše, sídlícím tehdy na tvrzi v Ohrazenicích.⁵⁾

Jan Markvart Koc, majitel Ohrazenic a Dražovic, měl v polovině osmdesátých let ještě nezletilé bratry Adama mladšího, Václava a Jana. V roce 1586, kdy minimálně Adam mladší dospěl, přistoupil k rozdělení majetku a k tzv. dražovickému dílu přidělil kromě tamní tvrze „dvůr poplužní v Bešetíně, na kterýž se osívá, jak to registry poznamenáno jest, na všechny tři strany 84 strychy, se sadem a ovčínem,“ dále bešetínský rybník, stejnojmenný potok, tři osedlé s krčmářem a další pozemky. O rok později na sebe ještě převedl 1800 kop míšeňských grošů dluhů a převzal ohrazenický díl majetku, kdežto Dražovice zůstaly mladším sourozencům.⁶⁾ Ti se podělili o dědictví, ovšem jelikož záznam o jejich dělbě se dosud nepodařilo nalézt, složení jednotlivých podílů zůstává neznámé. Zřejmé je jen to, že Adam mladší převzal část Dražovic s tvrzi, ale později sídlil na Mileticích. O Janovu dílu nevíme nic a Václav, zvaný na rozdíl od staršího stejnojmenného příbuzného sídlícího na rodové Dobrše jako Václav mladší, převzal podíl majetku, jehož nejvýznamnější součástí tvořil zmíněný Bešetín. Společně s Janem pak ještě získal polovinu statku Borovy, ale v roce 1593 mu část svého podílu prodal,⁷⁾ takže zůstal především v držení bešetínského majetku. Protože nevlastnil jiné sídlo a tvrz v Borovech byla rozdělena mezi jeho bratra a Fremuty ze Stropčic, vytvořil si Bešetína a tanního poplužního dvora centrum nového statku, po němž se také psal s přídomkem „na Bešetíně“.

Adam mladší vlastnil bešetínský statek s předpokládaným panským sídlem zřejmě jen několik let, jak plyne z písemných pramenů. Když v roce 1592, kdy mu ještě patří podíl na Borovech, navštívil souseda Kryštofa Loubského z Lub na Řenčích, nepohodil se tam s Jiřím Václavem Cilem ze Svojsic a v hádce ho nazval „z kurvy syna“. Jiří Václav ho proto pohnal o rok později k soudu; vedlejší je, že soud vyhrál, ale významnější pro nás zůstává skutečnost, že Václav mladší je v záznamu z roku 1593 uveden s přídomkem „Koc z Dobrše na Bešetíně“.⁸⁾ Václavovi se zanedlouho poté podařilo významně rozšířit majetek. Jeho babička Dorota, provdaná Pernštejnřová z Žebnice, mu totiž odkázala

Bešetín (okr. Klatovy), výřez z katastrální mapy vsi z r. 1837. Severní okraj zástavby zaujímá poplužní dvůr; snad v těchto místech stával také středověký dvůr s renesančním sídlem Adama Koc z Dobrše. Šrafování jsou značeny objekty z nespáleného a tečkami objekty ze spáleného materiálu, plně vodní toky a plochy (kresba autor)

v roce 1596 statek Chotiměř poblíž Domažlic;⁹⁾ také v záznamu o jeho postoupení je uveden s přídomkem „na Bešetíně a Borovech“. Kromě Chotiměře pak koupil ještě blízký statek a tvrz Lštění. Vzhledem k rozsahu majetku a pozemkové roztržčenosti bylo zřejmé, že jeho účelná správa není možná bez většího zásahu. Adam mladší proto prodal v roce 1599 větší díl vsi a statek Lštění domažlické obci.¹⁰⁾ A jak dopadlo jeho vlastnictví Bešetína? Naposledy – pokud je dosud známo – se po něm psal v roce 1598, kdy se vyrovnal s Annou Nebílovskou z Dražobuze na Příchovicích o podíl z dědictví po babičce Dorotě.¹¹⁾ Statku se vsí a sídlem se poté zřejmě zbavil, neboť při prodeji Lštění o rok později se psal jen po Chotiměři a v roce 1603 přiznával zemskou berni z majetku v Domažlicích.¹²⁾ Samostatnost Bešetína tím zřejmě skončila.

Z výpovědi písemných pramenů lze vysledovat, že víska Bešetín měla pro majitele až na několik desítek let vývoje naprosto okrajový význam. Důležité pro ně bylo výhradně její obyvatelstvo a pozemky. Ke změně této situace došlo zřejmě jen dvakrát. Nejprve to bylo v závěru 14. věku za Bešetínských a poté po polovině 16. století za Řičanských a Koců. Bešetín plnil v systému správy majetku zmíněných držitelů významnější úlohu. Ve vsi byl založen poplužní dvůr, sloužící zejména jako centrum správy místních nemovitostí. K době jeho založení se lze vzhledem k současným omezeným znalostem vyjádřit jen obecně. Vzhledem k minimu zpráv ze 14. věku lze jeho existenci jen předpokládat. Poté zřejmě zanikl a obnoven byl snad až v 16. století. Jisté se tak stalo před rokem 1586, kdy je vůbec poprvé doložena jeho existence. Prameny ovšem neprozrazují, zdali byl bešetínský poplužní dvůr vystaven jen se záměrem vytvořit nové středisko správy majetku, nebo jeho zakladatel o něm uvažoval jako o budoucím majetkovém podílu některého člena rodiny.

Protože dosud známé písemné prameny nejsou schopny podat více informací, soustředíme se na fakta. Bešetínský poplužní dvůr sloužil vřelnosti, tedy před rokem 1584 pánům z Řičan a později Kocům z Dobrše. Po rozdělení kocovského majetku v roce 1586, resp. 1587, byl oddělen včetně příslušenství od dražovického statku a předán Václavovi mladšímu. Ten poté užíval tamní poplužní dvůr, po němž se psal minimálně mezi léty 1593 až 1598 s přídomkem „na Bešetíně“. Pravděpodobně v souvislosti se získáním jiných statků, zejména Chotiměře, a předsídlením na Domažlicích, pro něho zřídil bešetínský majetek význam. Proto se ho neznámo jakým způsobem zbavil (prodej, darování?). V následujících letech již není jako jeho majitel připomínán. Osudy vsi poté zmizely z psané historie a jen z mladších údajů plyne, že víska byla připojena k žichovickému panství.

Výše uvedené dosud známé písemné zprávy o vsi a jejích majitelích neprozrazují nic konkrétního o tamním panském sídle. Dokonce je ani jednou nepřipomínají přímo, byť o jeho existenci zřejmě nelze pochybovat. Nevíme proto ani to, kde vlastně stávalo. Katastrální mapa vsi z roku 1837¹³⁾ sice dokládá tehdejší způsob zástavby, ale neprozrazuje nic o jejím stáří. Zástavba, čítající tehdy pět usedlostí a poplužní dvůr, byla rozložena podél cesty směřující k severu na Žichovice a k jihu na Žihobce. Severní díl intravilánu zaujal velký poplužní dvůr se správní budovou v jižním průčelí. Budeme-li předpokládat, že Bešetín měl obdobný způsob zástavby již ve druhé polovině 16. věku, stávalo Adamovo sídlo zřejmě v prostoru mladšího poplužního dvora, který se stal nástupcem jeho středověkého předchůdce. To je prozatím vše, co se o problematice bešetínského panského sídla podařilo zjistit.

Poznámky: 1) Ves se dříve nazývala Běšetín; srovnej Profous, Antonín. Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl první (A-H), druhé doplněné vydání, Praha 1954, s. 69. 2) Dnes tvoří část obce Žihobce (viz Statistický lexikon obcí České republiky 2005 podle správního rozdělení k 1. 1. 2005 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. březnu 2005. Ottovo nakladatelství, s. r. o., Praha 2005, s. 442). 3) Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, tj. Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých, ed. Emler, Josef, díl I, Praha 1870, s. 543, totéž Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, svazek 31, s. 130. č. 40. 4) Např. Národní archiv (dále NA) – Desky zemské větší (dále DZV) 83, fol. A 19-19v, vklad z roku 1541, a dále DZV 8, fol. L 27v, a DZV 85, fol. F 11-11v, vklady z roku 1548. 5) NA – DZV 22, fol. E 16v. 6) NA – DZV 68, fol. R 13v-22v, vklad z roku 1587, a tamtéž fol. O 22-24. 7) K tomu bližší Sedláček, August, Hradý, zámky a tvrze Království českého, díl devátý, Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893, s. 210. 8) NA – Desky zemské menší 137, fol. A 21. 9) NA – DZV 127, fol. C 8-13v. 10) NA – DZV 177, fol. G 10-11v, vklad z roku 1603. 11) NA – DZV 127, fol. C 11, juxta. 12) Marat, František, Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603. Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, ročník 1898, Praha 1899, č. I, s. 62. 13) NA – Indikační skici, katastrální mapa obce Dražovice, Přícheňsko 136.

Jiří Úlovce

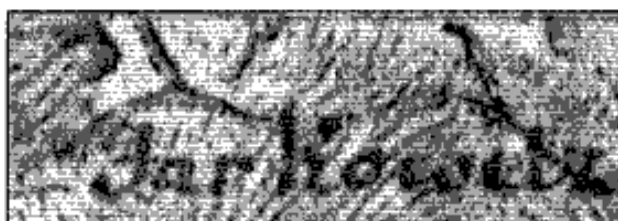
Šlechtické sídlo Jarkovice

Podhorská krajina mezi Sušicí a Nýrskem je poseta drobnými vesničkami a snad v každé druhé je zámeček nebo alespoň poplužní dvůr. Zdá se však, že šlechtické sídlo v 13 km od Sušice směrem na západ vzdálených Jarkovicích se dosud do kastelologické literatury či do seznamů sídel společenských elit nedostalo. Přesto zde však existovalo, Jarkovice, situované na návrší mezi Čeleticemi, Radvanicemi, Svinnou a Chvalšovicemi, jsou dnes samota, nacházející se na katastru Radvanic. V minulosti tomu však bylo jinak. Jarkovice byly dříve tvořeny poplužním dvorem a opodál stojící hospodou a ještě předtím to byla vesnice.

Nejstarší zmínka o vsi Jarkovicích se dochovala z roku 1404, kdy byla tak jako roku 1455 součástí statku Zavlekov. Spolu se Zavlekovem se dostala okolo roku 1480 k velhartickému panství.¹⁴⁾ Po finančním zhroutení majitelů Velhartic (pánů z Rožmitálu) bylo velhartické panství spravováno věřiteli, kteří se posléze rozdělili tak, že Jan Rendl z Úšavy v roce 1555 ujal Čachrov s vesnicemi, mezi nimiž byly i Jarkovice. V Jarkovicích byla tehdy hut,¹⁵⁾ bezpochyby skelná, tedy sklárna. Roku 1568 byla ves Jarkovice a další vzdálenější vsi od Čachrova odprodány.¹⁶⁾

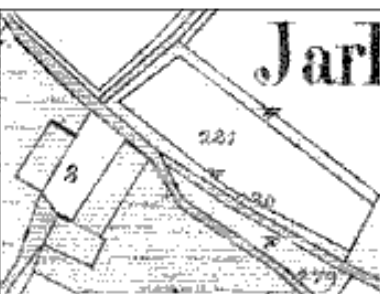
Ves Jarkovice mohla v neklidném 15. století zčásti zaniknout, nebo byla již od svého vzniku velmi malá. V době berní ruly, okolo roku 1654, tvořily ves Jarkovice, patřící tehdy k panství Týnec, pouze dvě seelské usedlosti.¹⁷⁾ Někdy poté byla ves Jarkovice zrušena a pozemky dvou seelských usedlostí připojeny k nově zřízenému poplužnímu dvoru, připomenutému na panství Týnec v roce 1719.¹⁸⁾ Po polovině 18. století byly Jarkovice na týneckém panství tvořeny mimo dvora ještě jedním hospodářem s pouhými třemi strychy pozemků.¹⁹⁾ Byl to zřejmě krémář – v roce 1870 byly

Jarkovice tvořeny poplužním dvorem a hospodou.²⁰⁾ Roku 1930 již hospoda neexistovala – byl tu jen hospodářský dvůr.²¹⁾

Dvůr Jarkovice na 1. vojenském mapování

Existence dvora se projevila v matrikách zápisem z roku 1716, kdy je jako kmotr zaznamenán Jiří Karel, šafář jarkovický. Roku 1726 se stal otcem Martin Šindelář, šafář z Jarkovic, poddaný týneckého panství.²²⁾ Ovšem 8. – 15. června 1727 měli ve velhartickém kostele troje ohlášky urozený a statečný rytíř, pan Jan Ferdinand Glatz z Althauzu, pán na Jarkovicích, a urozená slečna, panna Anna Terezie Henigarová z Žeberka. Vlastní svatba není v matrice zapsána, ale 10. dubna 1728 byla pokřtěna z Jarkovic Barbora Marie Josefa, dcera urozeného rytíře pana Jana Ferdinanda Glatze z Althauzu a Anny Terezie Glatzové rozené Henigářce z Žeberka. Za kmotry byli mimo jiné urozený rytíř pan Jan Josef Sobětický ze Sobětic a na Bernarticích, Anna Jana Sobětická rozená Glatzová a Anna Barbora Glatzin z Althauzu.²³⁾

Dvůr Jarkovice roku 1837

Patrně tedy někdy v letech 1726 – 1727 koupil Jarkovice Jan Ferdinand Glatz ze Starého domu a žil zde po nějakou dobu se svou rodinou zřejmě v obytném stavení dvora. Později byl dvůr opět součástí týneckého panství a 1. vojenské mapování (1764 – 1768) jej zachycuje jako pravidelný objekt o třech křídlech při křižovatce cest, u níž stojí kříž (nebo kaple – ta zde je dodnes). Na přesnější mapě stabilního katastru z roku 1837 tvoří dvůr tři objekty, již s ne tak pravidelnou dispozicí. Všechny tři jsou označeny žlutě, byly tedy spalné – dřevěné. Zdá se tedy, že i v době, kdy zde existovalo šlechtické sídlo, bylo z téhož materiálu a šlo tedy o barokní roubený obytný dům ve dvoře.

Ještě k výše zmíněné hospodě – 1. vojenské mapování zachytilo při cestě z Jarkovic do Radvanic, na další křižovatce cest, objekt nazvaný „Studen Wirtshaus“ a ještě dále k Radvanicím objekt „Neu Wirtshaus“. Mapa stabilního katastru tento druhý objekt již neuvádí (patrně zanikl), první jmenovaný objekt je dřevěný a nese jméno „Weselka“. O těchto hospodách se zmiňují i matriky. Už roku 1696 byl při křtu z Radvanic kmotrem „Adam z Veselky hospody“, svědek z Veselky je zaznamenán roku 1707. V roce 1719 bylo pokřtěno dítě „von neuen Wirtshaus bey Garkau“, tedy z nové hospody u Jarkovic. A roku 1732 byla kmotrou Anna Pavlová ze Studené hospody.²⁴⁾ Shrneme-li uvedené údaje, existovala bližší k jarkovickému dvoru hospoda Veselka již koncem 17. století. Někdy na začátku 18. věku vznikla bližší k Radvanicím Nová hospoda. Obě hospody zaznamenalo mapování z let 1764 – 1768, ovšem Veselku pod názvem Studená hospoda (tak se jmenuje již roku 1732). Nová hospoda zanikla a roku 1837 je tu opět místo Studené hospody hospoda Veselka.

Dnes jsou Jarkovice součástí obce Velhartice a stojí tu dva objekty. V místech někdejšího dvora větší stavení, rozdělená na čp. 1 a 8, podle informací z druhé ruky hájovna. Možná v sobě ještě obsahuje konstrukce bývalého obytného domu dvora – panského sídla. Druhý, menší objekt, nemající popisné ani evidenční číslo, je vidět na leteckém snímku přes 200 m odtud na severoseverovýchod, ale nestojí v místě bývalé hospody Veselky. Tu je pravděpo-

Samota Jarkovice, štítová strana (foto F. Kasl 2008)

dobně možné identifikovat jako porostovou anomálii při další křižovatce cest směrem na Radvanice.

Poznámky: 1) Sedláček, A.: Hrad, zámek a tvrz Království českého IX. Praha 1893, s. 260 – 261. 2) Sedláček, A.: Hrad, zámek a tvrz Království českého XI. Praha 1897, s. 118; Profous, A.: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II. Praha 1949, s. 103. 3) Citace v pozn. 1, s. 266; Profous, dílo citované v pozn. 2. 4) Doskočil, K. (editor): Berní rula 2 – popis Čech r. 1654 I. Praha 1953, s. 449. 5) Kolektiv (edice): Tereziánský katastr český III. Praha 1970, s. 279. 6) Kolektiv (edice): Tereziánský katastr II. Praha 1964, s. 36. 7) Orth, J. – Sládek, F.: Topograficko statistický slovník Čech. Praha 1870, s. 221. 8) Statistický lexikon obcí v Zemi české. Praha 1934, s. 344. 9) Státní oblastní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik, fara Velhartice, kniha 6 – 87v, 136. 10) Citace v pozn. 8, kniha 7 – 89, 4v. 11) Citace v pozn. 9, kniha 5 – 26v, 82v; kniha 6 – 103v; kniha 7 – 23.

Petr Rožmberský

Už jste četli...?

Jihočeský herold. Časopis o historii a pomocných vědách historických. Formát A5, 44 str. Z obsahu č. 1/2008: Daněk, M.: Červená Lhota, zámek jako z pohádky, s. 19 – 24. Časopis vyměňujeme za Hlásku a ukládáme v klubové knihovně. Na webových stránkách www.jihoceskyherold.cz jsou k dispozici všechna dosud vyšší čísla a vzhledem ke stále se zvyšujícím nákladům na vydávání bude ještě letos přistoupeno k převedení časopisu do elektronické podoby.

V edici Zapomenuté hrady, tvrze a místa vyšlo 2. aktualizované a doplněné vydání č. 17 od P. Rožmberského a M. Novobilského **Královský hrad Radyně**. Zeela nově spatřily světlo světa č. 39 a 40 téže edice – J. Anderle: **Zaniklá ves a tvrz Kokot a M. Cejčpová: Hrad Žumberk**. Publikace v ceně nepřesahující cenu krabičky cigaret lze objednat na adrese Nakladatelství Ing. Petr Míkota, U Bachmače 10, 326 00 Plzeň, nebo e-mailem: pmikotu@post.cz.

Na téže adrese lze objednat za obdobnou cenu publikaci (formát A5, 48 stran), kterou vydalo Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích takéž v roce 2008 – Petr Rožmberský: **Zaniklé vesnice Jižního Plzeňska** (s „komixem“ od T. Karla), s informacemi o tvrzích a zdejší šlechtě.

Redakce

Z hradů, zámků a tvrzí

U zbytku bašty na hradě v **Dolní Bělé** (o. Plzeň-sever) byl svažující se terén patrně strojově srovnán – u bašty tak vznikla otevřená hrana o výšce až 1,5 m, v níž je patrná destrukce zdiva; materiál byl nejspíše rozlámán. Rovná plocha (odhadem 6 x 12 m) bude snad sloužit k postavení další „boudy“, jaká stojí vedle.

Hrad Vlčejn (o. Plzeň-jih), především relikty staveb pod hradní skálou a prostor přhrádku, je opět zarostlý neprostupnou džunglí. Mříž, kterou býval vchod uzavíral, zmizela.

Rané barokní zámek v **Defurových Lázních** (o. Klatovy), trojkřídlá patrová budova s vnitřním nádvořím s arkádou, přestavěný z renesanční tvrze s gotickými konstrukcemi, byl koncem srpna 2008 přístupný zahradním vchodem. Opuštěný objekt ještě

není ve špatném stavu, barevná fasáda vznikla relativně nedávno, uvnitř se nachází zbytky mobiliáře, ale zkáza se nezadržitelně blíží. Na zarostlém nádvoří jsou nálety vysoké až ke střeše. Okolo je neuvěřitelně zanedbaná zahrada a některé objekty dvora jsou již odstraněny.

P. Rožmberský

Začátkem léta jsem navštívil někdejší lázně **Šternberk u Smečna** (o. Kladno). Ve většině objektů, včetně barokního zámku Martiniců, postaveného na zbytcích tvrze Bílý Újezdec, již dlouhá léta sídlí různé sociální ústavy. Tyto objekty jsou, alespoň zvenku, v dobrém stavu, některé budovy lázeňské kolonády také prošly nedávno rekonstrukcí. Horší je to již se zbytkem areálu, na kterém se projevuje dlouhodobý vzájem. Anglický park, který se rozprostírá v celém areálu, velmi zarůstá a poškozeny jsou také altány u všech třech pramenů. Zanedbány jsou také vodní plochy a místo velkého rybníka, který býval před zámkem, jsou husté zelené nákosiny. Zuby času naopak statečně odolává násep bývalé úzkokolejky, který je na samém konci parku za pramenem dr. Prokeše, a lipová alej, která vede ze Šternberku až ke smečenskému zámku. Celý areál si však i přesto dodnes zachovávala nostalgie dávných časů a určitě stojí za návštěvu než zaroste zcela.

L. Vytlačil

V letních měsících proběhla z prostředků Programu zachrany architektonického dědictví Rabí (okr. Klatovy) MK ČR oprava omítek fasády hradní kaple ve **Švihově** (okr. Klatovy). Restaurátorským způsobem (firma Archikas) byly podle projektu ateliéru Girsu At zakonzervovány a místně doplněny původní pozdně gotické omítky s unikátně dochovanou výzdobou. Působivé jsou zejména okenní pasparty s líliemi vyběhajícími z rohů, ale byly zjištěny i doklady zaniklých součástí, jako je otisk stříšky ochozu navazující hradby nebo zbytek předsazeného nástupu do podstřeší kaple. Dendrochronologicky byly datovány lešňové kůly, doba kácení dřeva byla stanoven na rok 1486. Spodní část kaple je však podle nepravděpodobnosti vodorovné spáry zřejmě o něco starší baštou.

Také na státním hradě **Rabí** (okr. Klatovy) byly letos z prostředků Programu zachrany architektonického dědictví MK ČR prováděny opravy čtvrté (nebo podle původního stavu šesté) hradní brány. Podle projektu ateliéru Girsu At bylo zajištěno zdivo se zbytky omítek, krakorcí a ostěními oken. Podoba brány je pozdně gotická a navazuje na hradbu, která byla spolu s jihovýchodní baštou předmětem opravy v roce 2006. Na hradě také probíhají opravy hradního kostela, jehož z velké části pozdně gotická fasáda byla zakonzervována a doplněna v loňském roce. Na vstupním průčelí byly zjištěny vstupy na můstek, spojující kůr kostela s hradbou za 2 branou. Zajímavé dřevěné konzoly pod střechou jsou však pouhou maskou z poslední opravy z počátku 20. století. Pro KAS je tato akce zajímavá i proto, že tuto poslední velkou opravu kostela dozoroval August Sedláček.

V areálu hradu **Zelená Hora** (okr. Plzeň-jih) se opravy z prostředků Programu zachrany architektonického dědictví MK ČR provádějí již řadu let. Pohledově nejvýznamnější byla oprava renesančních fasád v nádvoří zámku. V letošním roce se pozornost soustředila na poškozené tarasní zdi, které jsou zčásti ještě gotickými hradbami vymezenými švabberský hrad.

Budova sýpky, která je pozůstatkem pozdně gotického a renesančního paláce tvrze **Řesanice** (okr. Plzeň-jih), v současné době dostává novou fasádu na jedné (severní) straně, kde jsou dochovány pozůstatky okenních otvorů zrušených při úpravě na sýpku. Práce jsou zčásti hrazeny z prostředků Programu péče o vesnické památkové zóny a rezervace MK ČR.

Starý zámek v **Chudenicích** (okr. Klatovy) již po několik let získává nové fasády, respektive jsou zde ohnovovány dle dochovaných pozůstatků renesanční sgrafitové omítky s rustikou a další zajímavou výzdobou. V letošním roce je restaurátorsky opravována vnější fasáda bočního křídla, které je ještě gotického původu. Na velmi nerovném zdivu jsou pod renesančními omítkami se sgrafitem patrné pozůstatky starších otvorů a pískovcový vodorovně umístěný prvek v přízemí, snad práh vstupu do parkánu(?).

T. Karel

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Pízeň. Tel. 604261000, e-mail rozember@kar.zcu.cz.

Konference **Dějiny staveb 2009** se koná ve dnech 20. – 22. 3. 2009. Informace a přihlášky na www.evida.cz/shp.

Pokladníci poboček, pozor! Nejpозději do **15. 12. 2007** odešlete na účet Rady KASu č. 07216293190800 za každého člena za rok 2007 „desátek“ (tj. 10 Kč) společně s předplatným Hlásky (tj. 40 Kč) na rok 2008. Zároveň je nutné zaslat na adresu Rady (nebo na el. adresu uvedenou výše) jmenně seznamy (tj. za koho a za co je placeno). Na základě těchto seznamů budou z centrální kartotéky členstva vyřazeni neplánič desátka. Předplatné Hlásky nebudou platit autoři příspěvků do Hlásky 2007. Jsou to z pobočky Pízeň **Gersdorfová, Vytačil, Rožmberský, Hajšman, Slabý, Lang, Kříž, Hanzl, Kamenická, M. Procházka, Sokol, Krčmář**, z pobočky Praha **Nosek, Šafránek, Úlovec, Pavlík**, z pobočky Brno **Štětina, Nisler, Unger**, z pobočky Zlín **Hoza, Sadílek, Vrla**, z pobočky Hradec **Králové Slavík**, z pobočky Humpolec **Kocman**. Redakce uvedeným členům děkuje za pomoc při tvorbě Hlásky.

Redakce opět apeluje na členstvo, aby posílali články nebo drobné příspěvky do Hlásky. V klubu je hodně erudovaných autorů, kteří však do Hlásky nikdy (nebo téměř nikdy) nepříspěli. Buď usnuli na vavřínech, nebo pouze z Hlásky získávají informace, aniž by nějak „pustili“, či „nemají čas“. Skutečností však je, že každý má tolik času, kolik si ho udělá. Nebudou-li příspěvky, nezažádáme o další dotaci na Hlásku (neboť bychom ji v případě, kdyby některá Hláška pro nedostatek příspěvků nespátřila světlo světa museli vrátet) a Hláška přestane vycházet, což by patrně vedlo i ke konci KASu. Tak do toho!

Také výzvy pro souhlas nebo nesouhlas s uveřejněním el. adresy v kontaktní adrese pobočky se zatím (až na dva případy) minuly účinkem. Proto budou tyto adresy, pokud jsou vedení Rady známy, od dalšího ročníku Hlásky do kontaktních adres zapojeny. Tento krok nebude proveden jen v případě nesouhlasného stanoviska, sděleného na výše uvedený telefon či e-mail.

Pobočka Pízeň

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Pízeň. Tel. 604261000, e-mail rozember@kar.zcu.cz.

Nastává jediná členská povinnost, které se jistě každý člen rád a včas zhostí – **placení členských příspěvků**. Je to poměrně jednoduchá záležitost. Do konce listopadu uhradíte přiloženou složenkou na výše uvedenou adresu nebo hotově na klubových schůzkách v restauraci U Vincenta **100 Kč** (60 Kč příspěvky, 40 Kč Hláška. Autoři – viz Rada – platí pouze 60 Kč, členové neodebírající Hlásku pouze 20 Kč). U Vincenta si při tom mohou vyslechnout kratší přednášku; o prázdninách se přednášky sice nekonaly, ale v září prezentoval svá nová zjištění o stavebním vývoji kostela sv. Jiří v Plzni-Doubravce ing. Jan Hajšman, jemuž tímto děkujeme. Po přednášce se **5. listopadu** bude konat podzimní **členská schůze** (cca od 18 hod.).

Podzimní autovycházka povede letos **na Podbrdsko**. Navštívíme tvrziště Doubravice, Zálužský hrádek, hrádek u Libomyšle, zámky Suchomasty, Králův Dvůr, kostely v Borku u Tmani a prohlédneme si opevnění Berouna. Zbude-li čas, můžeme „udělat“ ještě klášter ve sv. Janu pod Skalou a hrady Tetín a Nižbor. Vyjedeme z tradičního stanoviště pod Hamburkem (bývalá Nádražní třída) v 8 hodin **v sobotu 18. října**. Akci koordinuje P. Rožmberský, jemuž na výše uvedené číslo volejte, zda se účastníte motorizované nebo jako „pěšák“.

Šéfredaktor Hlásky se omlouvá členům plzeňské pobočky, že zapomněl v minulém čísle ohlásit termín zájmové přednášky pro

veřejnost, která se tímto nekonala. Další taková **přednáška** se proto koná až ve **středu 19. listopadu**, opět v zasedací místnosti Filozofické fakulty ZČU v Sedláčkově ul. 15 (2. patro), **od 17 hodin**. Ing. Jan Anderle bude vyprávět o hradu **Práchní**.

Podzimní zájezd na Křivoklátsko a Slánsko provázelo chladné, ale slunečné počasí. Ve Skryjích jsme vystoupili z autobusu a po místy až nebezpečné stezce jsme po dvou kilometrech stanuli na zřícenině královského hradu Týřova s nádherným výhledem na divokou scenérii údolí Mže (Berounky). Po seznámení se s jeho dispozicí (v donjonu je zčásti dochováno vyřezání kapsy závory a část dřevěného překladu okna), s předsunutým opevněním a zbytky podhradního mlýna následoval přes vyschlý potok Úpoř opět náročný návrat do Skryjí. Dalším objektem byl Jenčov – „královská lovecká chata“ ze 14. století. Na tomto pohodlně přístupném kapesním hrádku bez zemního opevnění probíhal v létě nevelký archeologický výzkum a také byl znovu zaklenut jeden ze vchodů do paláce. Po přesunu do Smečna (objížďka) si účastníci obhlédli rozsáhlý renesanční zámek na místě bývalého hradu, pěkně udržovaný a využívaný jako sociální ústav, i jeho rozsáhlý park. Po návštěvě cukrárny (káva, zákusky, zmrzlina) autobus zamířil na Slánsko a první navštívenou lokalitou bylo Hradčeno – tvrziště či hrádek na strmém ostrohu vypínajícím se nad nyní zaniklými rybníky. Je patrný hluboký příkop a základy obytného objektu a hradby obklopující drobné nádvoří. Následovaly Řisuty – rozsáhlý opevněný areál zarostlý stromy, křovím a kopřivami, spíše hrad než tvrz, ovšem beze stop zástavby. Posledním navštíveným místem byl Ostrov. Při cestě od silnice na lokalitu jsme mírně zbloudili, ale zaniklý sídelní komplex (na ostrohu stopy dvora, za ním tvrziště a pod ostrohem u pramene relikt vesnice) byl opravdu pěkný, ztracení jednotlivci se našli. Odborným výkladem častoval účastníky pan Milan Novobilský, jemuž tímto děkujeme. Ušlí účastníci zájezdu dojetí do Plzně téměř ve 20 hodin. Bylo jich však jen 23 a tudíž neuhradili náklady na cestu. Problematiku budeme muset vyřešit na podzimní členské schůzi.

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švebla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno – Líšeň.

Zpráva o hospodaření za r. 2007: Zůstatek: 2401 Kč. Výdaje: 1631 Kč (desátek Radě 140 Kč, předplatné Hlásky 480 Kč, občerstvení na kolokviu „Hrad jako technický problém“ 1011 Kč). Příjmy: 980 Kč (členské příspěvky na r. 2008, předplatné Hlásky na r. 2008). Zůstatek: 1750 Kč. *pokladník Mgr. Josef Jan Kovář*

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Zlín

MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec. E-mail: frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, orlikhumpolec@seznam.cz.

Pobočka Praha

KAS Pobočka Praha, PhDr. Jiří Úlovec, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice.

Pobočka Hradec Králové:

Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 12. 2008

(vyjde v první lednové dekádě 2009)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v I. říjnové dekádě 2008.

Šéfredaktor Petr Rožmberský, technický redaktor ing. Petr Mikota, redaktor pro internet Petr Beránek (<http://kas.sweb.cz>).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Pízeň (pmikota@post.cz, nebo rozember@kar.zcu.cz.)

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Nadačního fondu pro kulturní aktivity občanů města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991, 350 výtisků